

Факултет Православни богословски

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

(Број захтева)Веће научних области друштвено-
хуманистичких наука

(Назив већа научне области коме се захтев
упућује)

(Датум)**ЗАХТЕВ****за давање сагласности на одлуку о прихватању теме докторске дисертације
и о одређивању ментора**

Молимо да, сходно чл. 48 ст. 5 тач. 3) Статута Универзитета у Београду („Гласник Универзитета“ бр. 201/2018, 207/2019, 213/2020, 214/2020, 217/2020, 230/21, 232/22, 233/22 и 236/22), дате сагласност на одлуку о прихватању теме докторске дисертације:

"Еклисијално-духовни и социо-психолошки аспекти унинија и депресије"

(пун назив предложене теме докторске дисертације)НАУЧНА ОБЛАСТ Теологија

ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ:

1. Име, име једног од родитеља и презиме кандидата:

Александар (Радојко) Јевтић

2. Претходно образовање (назив и седиште факултета, студијски програм):

УБПБФ

3. Година завршетка

претходног нивоа студија: 2012.4. Година уписа на докторске студије: 2018.5. Назив студијског програма
докторских студија:теологија6. Датум подношења пријаве
теме докторске дисертације23.9.2024.

ПОДАЦИ О МЕНТОРУ:

Име и презиме ментора: др Зоран Крстић

Звање: редовни професор

Списак радова који квалификују ментора за вођење докторске дисертације:

1. "Il nuovo incontro della Chiesa Ortodossa Serba con la modernità", Lateranum 08-LXXIV-3, Рим 2008, 595-605.
2. „How to preserve and promote the values and the identity of Europe facing globalization?“, Θεολογία, 3/2011., Атина, 277-281. "
3. "L'avenir du Christianisme en Europe", Istina, Centre d'études Istina, Paris, 2011, 37-47.
4. „Социјално учење у православној теологији“, Богословље LXV, св. 1, Београд 2006, 240-247.
5. „Historia magistra vitae est“, Теме, часопис за друштвене науке, XXXIV бр. 1, Ниш, јануар-март 2010, 239-250.

Обавештавамо вас да је Наставно-научно веће

(назив надлежног тела факултета)

на седници одржаној 2.6.2025. размотрило предложену тему и закључило да је тема подобна за израду докторске дисертације јер садржи оригиналну идеју и да је од значаја за развој науке, примену њених резултата, односно развој научне мисли уопште.

ДЕКАН ФАКУЛТЕТА

- Прилог
1. Одлука Наставно-научног већа о прихватању теме и одређивању ментора
 2. Извештај Комисије о оцени научне заснованости теме докторске дисертације

Напомена: Факултет доставља Универзитету захтев са прилозима у електронској форми и у једном писаном примерку за архиву Универзитета

На основу чл. 28. и чл. 65. Статута Православног Богословског факултета Универзитета у Београду, Наставно-научно веће Факултета на својој 9. седници у школској 2024/2025, одржаној 2.6.2025. године, донело је следећу

Веће доноси
ОДЛУКУ

1. Прихвата се извештај Комисије за одобрење теме докторске дисертације **Александра Јевтића** под насловом "Еклисијално-духовни и социопсихолошки аспекти унинија и депресије" у саставу: **др Тамара Кликовац**, редовни професор Филозофског факултета Универзитета у Београду, **др Александар Ђаковац**, редовни професор Православног богословског факултета Универзитета у Београду и **др Зоран Деврња**, редовни професор Православног богословског факултета Универзитета у Београду.

2. Задужује се Служба за студентска питања Факултета да предметни извештај са предлогом и потребном документацијом достави Већу научних области друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду на сагласност.

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ

Кандидат је предао Већу пријаву за израду докторске дисертације.

Веће Факултета оформило је сходно актима факултета комисију за одобрење теме докторске дисертације. Комисија је у благовременом року поднела извештај Већу Факултета.

По разматрању поднетог извештаја, Наставно-научно веће Православног Богословског факултета Универзитета у Београду, донело је одлуку као у диспозитиву.

Доставити:

- Именованом
- Већу научне области УБ
- У досије
- Архиви

проф. др Зоран Ранковић, декан

Већу докторских студија
Православног богословског факултета
Универзитета у Београду

ЗАПИСНИК

са испита предлога теме докторске дисертације докторанда Јевтић Александра. Испитну комисију су чинили: др Тамара Кликовац, Филозофски факултет Универзитета у Београду, др Александар Ђаковац, Православни богословски факултет Универзитета у Београду и др Зоран Деврња, Православни богословски факултет Универзитета у Београду.

Кандидат Јевтић је Комисији поднео Образложени предлог теме докторске дисертације (у прилогу Записника) под насловом *Духовни и социолошки аспекти унија и њејова сличности са депресијом – Филокалијско предање и Коинитивно-бихејвиорална терапија*. Образложени предлог теме садржи све неопходне елементе: предмет истраживања, основне хипотезе рада, структуру рада, композицију рада, методе рада, циљеве рада, значај истраживања и прелиминарну библиографију.

Испитна комисија је предложила ментору и кандидату промену наслова теме која треба да гласи: *Еклисијално-духовни и социо-психолошки аспекти унија и депресије*.

Проф. Кликовац је похвалила кандидатову спремност да се подухвати студиозног обрађивања овако комплексне, интердисциплинарне теме и указала му на неколико изазова које она препознаје у сагледавању образложеног предлога теме. Наиме, проф. Кликовац је нагласила потребу кандидатовог темељнијег упознавања са терапијским процедурама, методама и циљевима из домена бихејвиоралне терапијске праксе, особито Рационално-емоционално-бихејвиоралне терапије (РЕБТ) коју она сматра најадекватнијом и најефикаснијом у суочавању са различитим и разноврсним појавним облицима депресије. Поред тога, проф. Кликовац сматра да кандидат треба да направи јасну појмовну и појавну сличност, али и дистинкцију, између унија и депресије, који се феноменолошки могу некада поистоветити, а у неким видовима испољавања могу имати суштински различите узроке, и појавне психолошке и социјалне карактеристике. Такође, проф. Кликовац је упутила докторанда Јевтића на конкретне модерне ауторе из области РЕБТ терапијског приступа депресији, будући да кандидат није основним академским образовањем едукован из области психологије, за које сматра да му при изради дисертације могу значајно помоћи у дубљем сагледавању клиничког искуства депресије, са акцентом на њену егзогену форму испољавања. Проф. Кликовац је предложила допуну наслова теме увођењем социо-психолошке димензије истраживања.

Проф. Ђаковац је такође истакао интердисциплинарност образложеног предлога теме као њен квалитет постављајући истовремено и питање зашто се докторанд Јевтић одлучио за бихејвиорални тераписки приступ депресији будући да поред овог постоје још многи приступи и упутује кандидата на одређене ауторе особито домаће провенијенције. Потом се проф. Ђаковац посветио духовном аспектима теме, односно, унију као особеном и не тако ретком стању у оквиру аскетског искуства црквених подвижника и указао на неопходност сагледавања наведеног феномена из перспективе литургијско-евхаристијског искуства. Поред наведеног, проф. Ђаковац

је истакао значај богословског истраживања филокалијских текстова и мноштва особности и ауторских различитости који их одликују, наглашавајући неопходност да се докторанд Јевић подухвати темељнијег упознавања и са другим традицијама опитовања различитих духовних стања које су постојале у зрелој и позној антици, као што су стоицизам или платонизам (неоплатонизам) у контексту евагријевске традиције. Проф. Ђаковац је такође упутио кандидата на додатно упознавање са хришћанским доприносом терапијским процедурама у леђењу депресије, особито код новијих римокатоличких теолога.

Проф. Деврња је истакао комплексност предложене теме и указао на неколико изазова који су пред докторандом Јевтићем. Деврња је указао кандидату на методолошке изазове са којима је неопходно да се суочи и на чињеницу неизбалансиране развијености истраживања искуства унинија, са једне стране, и искуства депресије, са друге. Наиме, депресија је као психолошки феномен и клиничко стање појединца изузетно истраживана и научно елаборирана област из мноштва различитих психолошких и социолошких углова посматрања. Са друге стране, униније је у духовној литератури веома обрађивано искуство које, насупрот претходном, нема тако дефинисану и систематизовану научно-аналитичку обрађеност што кандидату може створити многе методолошке проблеме будући да је оба психолошка и социјална феномена веома тешко истраживати и анализирати истим методолошким поступцима, а последично још комплексније систематизовати добијене резултате. Проф. Деврња је сматрао да наслов теме, поред предлога проф. Кликовац, треба употпунити и екнисијалном димензијом истраживања.

Испитна комисија се једногласно сложила да се ментору и кандидату предложи нови наслов теме која би требало да гласи: **Екнисијално-духовни и социо-психолошки аспекти унинија и гејпресије.**

У Београду,
27. септембра 2024. године

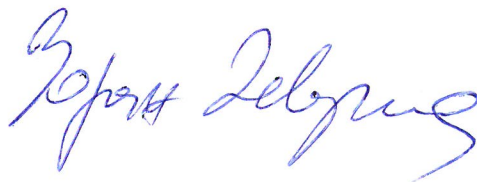

проф. др Тамара Кликовац

проф. др Александар Ђаковац

проф. др Зоран Деврња

Број 4/241
Датум 23.9.2024 год.
БЕОГРАД

ПРИЈАВА
ТЕМЕ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Име (име родитеља) и презиме Александар (Радоско) Јевтић

Студијски програм теологија (ДСТ)

Школска година уписа на студијски програм 2018/19.

Број индекса 18/3002

Претходно образовање кандидата (основне и мастер студије):

ОСНОВНЕ И МАСТЕР СТУДИЈЕ НА ПБФ УБ

Радни наслов теме докторске

дисертације "Духовни и социолошки аспекти ујинија и његова сличност са депресијом", поднаслов: "Филокалицко предање и когнитивно-бихејвиорална терапија"

Научне области које обухвата тема докторске дисертације

Аскетско богословље, социологија, психологија

Контакти (телефон, мобилни телефон, e-mail): 064/3947394
jervic.r.aleksandar@gmail.com

Прилози:

- Образложење теме (научна област из које је тема, предмет научног истраживања, основне хипотезе, циљ истраживања и очекиване резултате, методе истраживања и списак стручне литературе која ће се користити)
- Биографија кандидата
- Библиографија кандидата
- Изјава да предложеној тему кандидат није пријављивао на другој високошколској установи у земљи или иностранству
- Мишљење одговарајућих етичких комитета о етичким аспектима истраживања, уколико је предвиђено посебним прописима.

Подносилац пријаве

Александар Јевтић

Универзитет у Београду
Православни богословски факултет

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ ПРЕДЛОГА ТЕМЕ
ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Област истраживања:
Хришћанска социологија

Тема:

Духовни и социолошки аспекти унија и његова сличност са
депресијом

Филокалијско предање и Когнитивно-бихејвиорална терапија

Ментор:

Проф. др Зоран Крстић

Кандидат:

Александар Јевтић
18/3002

Београд, 2024.

Предмет истраживања и образложење теме

Основни предмет нашег истраживања је стање унинија¹, које је у аскетском искуству, садржаном у збирци светоотачких списа под називом *Добротољубље* (Φιλοκαλία)², описано на такав начин да постоји могућност његовог поређења са стањем које се у савременој науци назива депресијом. Упоредни концепт, упркос присутној дијахронији две теме и њихових извора истраживања, могућ је на основу сродности појединих увида и њихових даљих импликација. Избор *Добротољубља* за теолошки извор нашег истраживања заснива се на чињеници да ово дело представља збирку списа више аутора који су живели у распону од скоро десет векова (од IV до XIV века).³ Теме се на једном месту налази веома богат садржај аскетских увида који омогућавају стварање комплетнијег и компетентнијег теолошког становишта по питању разумевања стања депресије. Позивање аутора збирке на друге светоотачке ауторитете, као и светописамске текстове у вези са темом, чини *Добротољубље* још значајнијим извором за истраживање.

Израз „униније“ у *Добротољубљу* заузима важно место, па је као такав присутан у скоро свим списима као једна од осам главних страсти са којима се подвижници боре. О опасности коју ово стање носи сведоче и упечатљиве речи Преподобног Јована Карпатског:

¹ Овај израз се често употребљава у светоотачкој литератури на грчком језику. Именица ή ακηδία долази од глагола ακηδέω који упућује на занемаривање себе и(ли) ближњих, у смислу равнодушности, а једно од значења даје опис непокопаности, што представља изузетно сликовит опис одређених фаза овога стања (Stjepan Senc, *Grčko-hrvatski Rječnik* [Zagreb: Naprijed, 1991], 27). На црквенословенски језик израз ή ακηδία је преведен као *уныние*, одакле је уз посредство руског прешао у српски језик као *униније* (у савременом српском језику најчешће се преводи као *очајање* или *чамотиња*).

² Овај израз изворно означава љубав према добром и лепом. Први пут у хришћанској литератури помиње се код Климента Александријског, а прву збирку хришћанских текстова под овим насловом саставили су Свети Григорије Богослов и Свети Василије Велики (Данило Михајловић, „Добротољубље“, *Лексикон библијске егзегезе*, ур. Родољуб Кубат и Предраг Драгутиновић [Београд, Библијски институт ПБФ УБ и ЈП Службени гласник, 2018]: 126–127).

³ Видети: Јеромонах Амфилохије (Радовић), „Покрет кољивара, духовно литургички препород и грчка црквена братства“, *Гласник Српске Православне Цркве*, 3 (1976): 45–53. На основу ове збирке Свети Теофан Затворник у 19. веку успео је да омогући народима словенског говорног подручја повратак аутентичном еклисијалном етосу, који је садржински и методолошки био под утицајем западне схоластике (Протојереј Николај Балашов, *Том 1 На путу ка литургијском препороду* [Нови Сад: Беседа, 2007], 272–280; Владимир Вукашиновић, *Српска барокна теологија* [Београд-Врњци: Православни богословски факултет УБ-Интерклима графика, 2017], 30; Георгије Флоровски, *Путеви руског богословља* [Нови Сад: Хришћанска мисао, 2008], 408–410). Са истом намером, *Добротољубље* се појављује у преводу хиландарских монаха са руског на српски језик 2009. године.

„Горе је очајавати, него грешити.“⁴ Евагрије о демону унинија пише да је најтежи од свих осталих⁵, а Свети Јован Касијан Римљанин као основне карактеристике унинија издваја осећај одвратности монаха према месту и келији у којој борави, презир братије са којом живи у манастиру или која су у близини, роптање према послушању које по благослову обавља.⁶ Свети Нил Синајски униније описује као изнемоглост душе за било које богоугодно дело⁷, а Свети Јован Лествичник истиче да је оно сложена страст са многим узроцима и последицама.⁸ Униније се тако јавља као изазов за духовну борбу. Оно указује да је неопходно преиспитати своје навике и ставове⁹, како би се могло доћи до постепеног ослобођења од овог стања.

Са друге стране, депресија¹⁰ је предмет различитих области науке (психијатрије, психологије, психотерапије), као мултифакторијални ментални поремећај којим доминира стање пада расположења, праћено удруженим симптомима, анксиозношћу, осећањем недостојности, суицидним идејама, слабљењем воље, психомоторичким ограничењима, соматским проблемима, психичким дисфункционалностима.¹¹ На основу имплицитних увида у литературу о депресији, као и садржаја *Добротољубља*, дошли смо до закључка да је за предмет нашег истраживања најпримеренија и најзаснованија могућност дијалога са Когнитивно-бихејвиоралном терапијом (КБТ).¹² Разлог смо пронашли у чињеници да

⁴ Преподобни Јован Карпатски, „Сто поучних поглавља“, у: *Добротољубље* 3. том, ур. Свети Теофан Затворник (Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009), 78.

⁵ Ава Евагрије, „О осам помисли, Анатолију“, у: *Добротољубље* 1. том, ур. Свети Теофан Затворник (Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009), 438.

⁶ Преподобни Јован Касијан Римљанин, „Преглед духовне борбе“, у: *Добротољубље* 2. том, ур. Свети Теофан Затворник (Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009), 59.

⁷ Преподобни Нил Синајски, „О осам духовна зла“, у: *Добротољубље* 2. том, ур. Свети Теофан Затворник (Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009), 193–195.

⁸ Преподобни Јован Лествичник, „О подвижништву“, у: *Добротољубље* 2. том, ур. Свети Теофан Затворник (Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009), 400.

⁹ Ana Maria Machado, „*Acedia's avatars in the Medieval World*“, in *Uneasy Humanity Perpetual Wrestling with Evils*, ed. Nanette Norris (Oxford: Inter-Disciplinary Press, 2009), 28.

¹⁰ Израз „депресија“ (depression) порекло води из латинског језика од глагола deprimere (притискати, пригњечити). Латински корен depressio је у француском језику употребљен за придев dépressif (потиштен). Тако се депресија изворно везује за стање лошег и потиштеног расположења (Danijel Hel, *Šta je tačno? Depresija* [Beograd: Laguna, 2012], 9).

¹¹ *Lexicon of psychiatric and mental health terms* (Geneva: World Health Organization, 1994), 32.

¹² Почетке везује за Abraham Lowe-а који је 1930-их први нагласио утицај мисли на осећања и понашање. Albert Ellis је у Њу Јорку 1950-их установио нови облик психотерапије под именом Рационално Емотивна Терапија. Ове увиде је 1960-их на слику клиничке депресије код пацијената почео у Пенсилванији примењивати Dr. Aaron Beck (в. David D. Burns, *Felling Good – The new mood therapy* [New York: William Morrow, 2000], 7–9). Бихејвиорални приступ акценат ставља на измени понашања у циљу лечења депресије (Steven C. Hayes, „Acceptance and Commitment Therapy, Relational Frame Theory, and the Third Wave of

филокалијско предање и когнитивна терапија истичу важност међусобног утицаја мисли и понашања на човекова осећања. Питање потиснутих мисли, анализа и терапија присилних мисли, тема опсесија као неприхватљивих агресивних, сексуалних или богохулних мисли¹³, упоредива је, уз извесне разлике, са аскетском борбом за умну чистоту.¹⁴ Нека од важних поља дијалога се односе на теме перфекционизма и гордости, децентрирања ега и служења заједници, треба-изјаве и таштину, свесност и трезвоумље, прихватање ситуација и смирење, когнитивне дисторзије и осуђивање, опсесивне компулзије и осећај кривице.

С обзиром да је монашки живот специфичан, као и његово разумевање и дефинисање стања унинија, поставља се питање колико су одређени увиди из *Добротољубља* примењиви на ванмонашке заједнице и да ли су актуелни у вези са проблемом депресије? Одговор на ово питање ће бити наш задатак и предмет истраживања на примеру збирке *Добротољубља*.

Циљеви рада

Први циљ нашег рада јесте да се на једном месту изнесе теолошко схватање унинија и душевних стања која су са њим повезана. Овим се омогућава детаљније упознавање са теолошким наслеђем које је у фрагментарном виду расуто по аскетској литератури доступној у збирци *Добротољубље*. Тема аскетског схватања унинија тиме добија на бољој видљивости, у смислу доступности теолошкој научној јавности.

Други циљ је да се на конкретним примерима укаже да теологија оправдано може бити релевантан саговорник КБТ. Ово подразумева навођење сличности и разлика унинија и депресије на основу анализа из *Добротољубља* и КБТ. Тиме би се широј интелектуалној

Behavioral and Cognitive Therapies“, *Behavior Therapy* 35 [2004]: 641). Почетком двадесетог првог века у оквиру КБТ приступа депресији дошло је до појављивања и формирања посебних грана у оквиру КБТ, попут АСТ (Acceptance and commitment therapy) и DBT (Dialectical behavior therapy) (Kelly G. Wilson, Maureen K. Flynn, „Acceptance and Cognitive Behavior Therapy“, in *Acceptance and Mindfulness in Cognitive Behavior Therapy – understanding and applying the new therapies* [New Jersey: John Wiley, 2011], 234–235). У последњих десет година достигнућа КБТ су присутна кроз интернет платформе као е-подршка у терапији (Daniel Duffy, Angel Enrique, Sarah Connell, Conor Connolly and Derek Richards, „Internet-Delivered Cognitive Behavior Therapy as a Prequel to Face-To-Face Therapy for Depression and Anxiety: A Naturalistic Observation“, посећено 30.05.2023. г., <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/31998149/>).

¹³ Stanley Rachman, *The treatment of obsessions* (New York: Oxford University Press, 2003), 5.

¹⁴ Свети Марко Подвижник, „Поуке“, у: *Добротољубље* 1. том, ур. Свети Теофан Затворник (Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009), 352–3; 356.

јавности могла скренути пажњу на потребу конструктивног уважавања саговорничког потенцијала који теологија нуди по питању проблема депресивности.

Трећи циљ је омогућити студентима теологије и свештенству да се едукују по питању препознавања унинија и депресије, као и са начинима за њихово лечење. Тиме се ствара могућност како за лично преиспитивање, тако и за даљи рад на пољима сваког појединачног деловања на повереним службама. Стварају се предуслови да се са теоријског дође до практичног плана који подразумева реалан живот црквених заједница којима руководе свештенослужитељи, као и школских заједница у којима раде вероучитељи.

Четврти циљ је стварање квалитетног основа за даља научна истраживања на тему унинија и депресије, али и других тема повезаних са овим стањима које представљају отворено поље за дијалог теологије са разним гранама медицине и психотерапије (нпр. питање анксиозности, страхова, сексуалности, поремећаја личности).

Основне хипотезе рада

- Униније и депресија су различити термини за душевна стања са извесним сличностима. Описи унинија у *Добротољубљу* упоредиви су са описима депресије које нуди Когнитивно-бихејвиорална терапија (КБТ). Тема унинија и са њим повезаних душевних стања је основ са кога се, уз уважавање интердисциплинарних увида, може градити теолошко схватање депресије као савременог здравственог проблема.
- Иако су аутори свих списа који сачињавају *Добротољубље* представници монаштва, који су писали за монашке заједнице, тема унинија превазилази ограничавање на монашку читалачку публику. Различити аспекти унинија који су овде изнети, тичу се како верујућих људи који се труде да воде духовни живот у Цркви, тако и оних који се формално (не)изјашњавају као верници.
- Однос појединца и заједнице, као социолошки чинилац, од пресудне је важности за превенцију и лечење како депресије, тако и унинија. Настанак и лечење депресије се одвијају у интеракцији појединца и окружења, а напредак или назадовање појединца у духовном развоју претпоставља трајну проверу кроз активно учешће у заједници.

Структура рада

Увод

1. Униније – појам и значење
 - 1.1. Униније као једна од осам страсти
 - 1.2. Две врсте унинија
 - 1.3. Психосоматски аспекти унинија
 - 1.4. Повезаност унинија са сличним душевним стањима
2. Депресија – појам и значење
 - 2.1. Историја болести – од меланхолије до депресије
 - 2.2. Етиологија депресије
 - 2.3. Подтипови депресије
 - 2.4. Коморбидитет депресије као психосоматског оболења
3. Униније и депресија као егзистенцијални изазови
 - 3.1. Пред питањем смисла живота
 - 3.1.1. Аскетско „сећање на смрт“ и суочавање са губицима
 - 3.1.2. Бол и задовољство
 - 3.1.3. Суицидалност
 - 3.2. Перцепција времена – постепеност и нестрпљивост
 - 3.3. Слобода
4. Мисаона борба
 - 4.1. Генеза мисли
 - 4.2. Демонски утицај и опсесивне мисли
 - 4.3. Трезвоумље и когнитивне дисторзије
 - 4.4. Гордост, таштина и перфекционизам „Треба изјава“
 - 4.5. Исихазам – молитвени преображај ума и срца
5. Социолошки аспекти депресије и унинија
 - 5.1. Депресија између појединца и друштва
 - 5.2. Економски фактори и леност
 - 5.3. Усамљеност у доба интернет-технологија, осећај богоостављености и послушање у манастирском животу

5.4. Униполарни депресивни поремећај (UDD) и „подневни демон“

5.5. Биполарни депресивни поремећај (BD) и потреба за променом послушања као израз унинија

6. Лечење унинија и депресије

6.1. Неосуђивање и негневљивост као лек за егзогене депресије

6.2. Трпљење и смирење као лек за ендogene депресије

6.3. Кривица и покајање – Терапија разговором и Света тајна исповести

6.4. Литургијски живот Цркве и социјализација у КБТ

Закључак

Библиографија

Композиција рада

Појмом „униније“ преведена је на црквенословенски језик (уныние) грчка реч ἡ ἀκηδία¹⁵. Има више значења и објашњења: одсуство интересовања, умор, демонски занос, грех, болест душе. У савременом српском језику као синоними за униније користе се изрази „очајање“ и „чамотиња“.

Збирка *Добротољубље* као извор за наше истраживање поседује веома богат садржај за разумевање стања унинија. У многим списима који сачињавају ову десетовековну ризницу богословља, сусрећемо се са унинијем као једном од осам главних страсти (стомакоугађање, блуд, среброљубље, гнев, туга, униније, таштина, гордост) из којих се рађају сви остали грехови. Лествичник га назива „за монаха свеобухватном смрћу“.¹⁶ Ава Евагрије пише да је униније најтеже стање од свих осталих страсти.¹⁷ За разлику од осталих седам главних страсти, као важну одредницу и специфичност унинија наводи да после њега не долази ниједна друга страст, те да после победе над њим наступају мир и радост у души.¹⁸

¹⁵ Видети фус-ноту 1.

¹⁶ Преподобни Јован Лествичник, „О подвижништву“, 400.

¹⁷ Ава Евагрије, „О осам помисли, Анатолију“, 438.

¹⁸ Ава Евагрије, „Мисли, повезане са излагањем о осам страсти“, у: *Добротољубље* 1. том, ур. Свети Теофан Затворник (Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009), 439.

Као резултат обузетости страшћу унинија, по Светом Јовану Касијану, јављају се два наизглед противуречна вида проблема: један баца у постељу, а други изгони ван келије.¹⁹ Свети Јован Лествичник примећује да се први облик унинија јавља узрокован многобројношћу грехова, оптерећењем савести и несносном тугом, а други од гордости и високог мишљења о себи.²⁰

Интеракција тела и душе је посведочена на многим местима у *Добротољубљу*. Указујући на тесну међусобну повезаност блуда као телесне и унинија као душевне страсти, Свети Григорије Синаит сликовито описује њихово интерактивно дејство.²¹ Преподобни Никита Ститат указује да психосоматски аспекти унинија пројављују патологију којој човек на различите начине робује, а из које се лечи увођењем духовног начина живота.²²

Да би се разумела вишеслојност стања унинија неопходно је расветлити и стања која се у *Добротољубљу* описују у вези са њим. Термини који се користе за описе ових душевних стања су: малодушност/равнодушност²³, мрзовоља²⁴, лењост²⁵, безнадежност²⁶, многобрижност²⁷, туга по човеку²⁸, досада²⁹. Током превођења са грчког изворника на руски језик повремено је долазило до описних превода, који су даље преко руског пренети у српски превод. Тако се јављају поједине разлике између српског превода и грчког

¹⁹ Преподобни Јован Касијан Римљанин, „Преглед духовне борбе“, 25; 60. Ова двострукоост манифестовања унинија веома подсећа на униполарни и биполарни депресивни поремећај, о чему ћемо више говорити у шестом поглављу рада.

²⁰ Преподобни Јован Лествичник, „О подвижништву“, 376.

²¹ Свети Григорије Синаит, „Поглавља о заповестима и догматима“, у: *Добротољубље* 5. том, ур. Свети Теофан Затворник (Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009), 174.

²² Преподобни Никита Ститат, „Три стотине делатних поглавља“, у: *Добротољубље* 5. том, ур. Свети Теофан Затворник (Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009), 91–92.

²³ Свети Максим Исповедник, „Четири стотине поглавља о љубави“, у: *Добротољубље* 3. том, ур. Свети Теофан Затворник (Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009), 162.

²⁴ Свети Симеон Нови Богослов, „Делатна и богословска поглавља“, у: *Добротољубље* 5. том, ур. Свети Теофан Затворник (Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009), 24.

²⁵ Свети Марко Подвижник, „Посланица монаху Николају“, у: *Добротољубље* 1. том, ур. Свети Теофан Затворник (Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009), 349.

²⁶ Свети Макарије Велики, „Поуке“, у: *Добротољубље* 1. том, ур. Свети Теофан Затворник (Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009), 167.

²⁷ Преподобни ава Исаија, „О чувању ума“, у: *Добротољубље* 1. том, ур. Свети Теофан Затворник (Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009), 335.

²⁸ Свети Григорије Палама, „О страстима и врлинама, и о плоду умног делања“, у: *Добротољубље* 1. том, ур. Свети Теофан Затворник (Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009), 237; 242–243.

²⁹ Преподобни Јован Касијан Римљанин, „Преглед духовне борбе“, 59.

изворника.³⁰ Овоме ће бити посвећена посебна пажња кроз анализу особености којима се одликују.

Друго поглавље посвећено је појму депресије³¹, њеним основним значењима, етиологији, подтиповима, као и коморбидитету. Депресија спада у групу менталних поремећаја који као заједничку карактеристику имају обележје да се дефинишу као одступање од физичких, менталних и бихејвиоралних стандарда.³² Према једној од честих медицинских дефиниција депресија је стање које некога спречава да се на уобичајен начин носи за нормалним животним активностима.³³

Први описи стања које личи на данашње клиничке описе депресије, а означено је као ἡ ακηδία, налазе се код Хипократа (5. век пре Христа). Преко Руфа Ефеског (70–110), на чија истраживања о меланхолији се надовезао Гален у 2. веку по Христу, утицај ове традиције се наставио преко Александрије и стигао до хришћанске Византије³⁴, а даље, и преко исламских мислилаца³⁵, до западноевропске мисли која ће ове идеје пренети до времена Ренесансе и Просветитељства. Ова епоха, коју истраживачи називају „пренаучна епоха“³⁶, завршава се са XVII веком, до када се психијатрија називала демонологијом.³⁷ Током 20. века, Фројд и психоаналитичка школа, а потом и разни видови психотерапије, настојали су да пред искључивим захтевима рационализма сачувају специфичност бављења

³⁰ Као пример можемо навести извод из списка Светог Јована Касијана, где је грчки текст (Ἅγιος Κασσιανός ο Ρωμαίος, „Περὶ ακηδίας“, у: *Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν συνερανισθεῖσα παρὰ τῶν Ἀγίων καὶ Θεοφόρων Πατέρων ἡμῶν* Τόμος Α [Αθήνα: Αστήρ, 1982], 76) у руском преводу проширен описним појашњавањем значења појма ἡ ακηδία (Святой Иоанн Кассиан Римлянин, „Обозрѣніе духовной брани“ Томъ второй, в: *Добротолубіе* [Париж: YMCA-PRESS, 1988], 67), што је даље резултирало српским преводом: „Као шеста, предстоји нам борба са страшћу коју Грци називају ακηδία, а коју ми можемо назвати унинијем, чамотињом или срдачном сетом“ (Преподобни Јован Касијан Римљанин, „Преглед духовне борбе“, 59).

³¹ Видети фус-ноту 9.

³² Нада Јанковић, Александар Јовановић, „Ментално здрава личност и теорије личности“, у: *Психијатрија – уџбеник за студенте медицине*, ур. Мирослава Јашовић Гашић и Душица Лечић Тошевски (Београд: Медицински факултет Универзитета у Београду, 2007), 11.

³³ *Dictionary of Medical terms* (London: A&C Black, 2007), 105.

³⁴ Видети: Stanley S. Harakas, „Rational Medicine in the Orthodox Tradition“, *The Greek Orthodox Theological Review* 33 (1988): 19–43.

³⁵ Gerrit Glas, „A Conceptual History of Anxiety and Depression“, 5–10.

³⁶ Srđan Milovanović, Slobodan Simić, Cvetana Crnobarić, „Kratak pregled razvoja psihijatrije kroz XVIII - XX vek“, *Engrami* 28 (2006): 37–42.

³⁷ Видети: Александар Дамјановић „Увод у психијатрију“, у: *Психијатрија – уџбеник за студенте медицине*, ур. Мирослава Јашовић Гашић, Душица Лечић Тошевски (Београд: Медицински факултет Универзитета у Београду, 2007), 5–7.

меланхолијом³⁸ као проблемом који се тиче и несвесног.³⁹ Од средине 20. века, депресија се као једно од психичких оболења покушава лечити различитим фармакоиндустријским производима и облицима психотерапије, међу којима је и Когнитивно-бихејвиорална терапија (КБТ).

Етиологија депресије је сложена. О томе сведочи и велики број узрока које је за меланхолију као претечу депресије навео Роберт Бартон (1577–1640) у чувеном делу *Анатомија меланхолије*.⁴⁰ Једна од битних ознака депресије је коморбидитет са другим психичким⁴¹, али и соматским оболењима⁴². Ово усложњава ситуацију око препознавања и лечења исте.

У вези са узроцима депресије, као и њеним симптомима, дошло је до означавања више врста депресије.⁴³ Поред поделе на тешку – мајор депресију и благу депресију – дистимију, присутна су стања позната као униполарне депресије, субсиндромске депресије, сезонске депресије, атипичне депресије, депресивне епизоде са психотичним симптомима, депресивне епизоде са суицидним ризиком, биполарне депресије.⁴⁴ Означавање појединих облика депресије као ендогених (соматских депресија) и егзогених (реактивних или психогених депресија) има улогу једноставније класификације. Ипак, строга подела на ове две врсте, без додирних тачака, није одржива.⁴⁵

Пример стреса као честог узрочника депресије указује да друштвена неприлагођеност појединца има директну везу са лучењем хормона кортизола, везаног за

³⁸ Депресија и меланхолија ће тако код Фројда дуго бити међусобно замењиви појмови, што представља и наслеђе из речника немачке психијатријске школе где су ова два појма синоними (Сабин Парманције, „Белешка о појму меланхолија код Фројда“, *Градац* 160-161 (2006–2007): 176.

³⁹ Сигмунд Фројд, „Жалост и меланхолија“, *Градац* 160-161 (2006–2007): 173.

⁴⁰ Robert Burton, *Anatomy of Melancholy*, 159–399, посећено 14.06.2024. г., <https://www.exclassics.com/anatomy/anatomy1.pdf>

⁴¹ Ian M. Goodyer, Joe Herbert, „Short-Term Outcome of Major Depression: I. Comorbidity and Severity at Presentation as Predictors of Persistent Disorder“, *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry* 36 (1997): 179–187.

⁴² P. de Jonge, J. Denollet „Associations of Type D personality and depression with somatic health in myocardial infarction patients“, *Journal of Psychosomatic Research*, 63 (2007): 477–482.

⁴³ Постоје и одређене разлике у међународној класификацији које се базирају на ознакама ICD–10 у издању Светске здравствене организације из 1992. и DSM–4 у издању Америчког психијатријског удружења из 1994 (Видети: Gavin Adreus, Tim Slade, Lorna Peters, „Classification in psychiatry: ICD–10 versus DSM–IV“, *British Journal of Psychiatry* 174 (1999): 3–5).

⁴⁴ *Национални водич добре клиничке праксе – Депресија*, 12

⁴⁵ Видети: International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems 10th Revision (ICD-10)-WHO Version, посећено 11.06.2023. г., <https://icd.who.int/browse10/2019/en#F33>.

рад надбубрежне жлезде.⁴⁶ Истраживања у области пацијената са различитим облицима малигнитета указала су да малигнитет може бити узрок депресије, али и делимично њоме узрокован или доведен у тежи облик за лечење.⁴⁷ Новија истраживања указују да се примена КБТ не сме ограничавати на облике благе депресије.⁴⁸

Треће поглавље је посвећено расветљавању егзистенцијалних изазова из перспективе стања унинија и депресије. Разни философски правци⁴⁹ одиграли су значајну улогу у формулисању одређених питања која су даље утицала на различите психотерапијске правце, међу којима је и КБТ.⁵⁰ Негативан поглед на себе⁵¹, на окружење и на будућност, оформљује негативне когнитивне схеме, а измена истих је главни задатак КБТ.⁵² У аскетској традицији питање смисла живота се сагледава у вези са унинијем као стањем духа које оболелој особи представља живот и сваку вредност у њему бесмисленима.⁵³ Тек са освртом на тему смрти и пролазности материјалног добија се одговор који осмишљава свакодневну егзистенцију.

Сећање на смрт има циљ да подстиче на врлински живот како би се изненадни тренутак смрти дочекао спремно.⁵⁴ Страх од будућих мука и подвиг око врлинског живљења тиме се узводе до искуства посете благодати Божије која нема патолошке црте, већ носи есхатолошки карактер радости живота у Богу.⁵⁵ Овим се онемогућава својеврсна инхибиција осећаја задовољства коју у случају депресије производи сећање на губитке који

⁴⁶ Radu V. Saveanu, Charles B. Nemeroff, „Etiology of Depression: Genetic and Environmental Factors“, *Psychiatric Clinics of North America* 35 (2012): 55.

⁴⁷ Jo Archer, Iain Hutchison, Ania Korszun, „Mood and malignancy: head and neck cancer and depression“, *J Oral Pathol Med* 37 (2008): 255–270

⁴⁸ Evelyn Andersson, James J. Crowley, „Genetics of response to cognitive behavior therapy in adults with major depression: a preliminary report“, *Molecular Psychiatry* 24 (2019): 484–490.

⁴⁹ Видети: Edward Murguia, Kim Diaz, „The philosophical foundations of cognitive behavioral therapy: Stoicism, Buddhism, Taoism, and Existentialism“, *Journal of Evidence-Based Psychotherapies* 15 (2015): 37–50.

⁵⁰ Izabela Huber, *Problem svesti u filozofiji duha i psihoterapiji* (doktorska disertacija, Univerzitet u Novom Sadu, 2015), 281–282.

⁵¹ Barbara Dowds, *Depression and the Erosion on the Self in Late Modernity: The Lesson of Icarus* (London-New York: Routledge, 2018), 226.

⁵² Jean Clore, Scott Gaynor, „Self-Statement Modification Techniques for Distressed College Students with Low Self-Esteem and Depressive Symptoms“, *International of Behavioral Consultation and Therapy* 3 (2006): 314.

⁵³ Блажени Дијадок, „Подвижничко слово“, *Добротољубље* 3. том, ур. Свети Теофан Затворник (Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009), 36.

⁵⁴ Свети Теодор Студит, „Подвижничке поуке монасима“, 32.

⁵⁵ Митрополит филаделфијски Теолипт, „Слово о скривеном делању“, у: *Добротољубље* 5. том, ур. Свети Теофан Затворник (Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009), 115.

су доживљени у прошлости.⁵⁶ Такође, овим се стиче врлина скромности повезана са спремношћу на лишавања и свешћу о привремености свега.⁵⁷ Свети Јован Лествичник поучава да је приврженост видљивом увод у стање туге које претходи унији⁵⁸, а Свети Нил Синајски ово искуство синтетизује у аскетски императив: „Немој желети добра чија је употреба пролазна и која се могу изгубити.“⁵⁹

У овом ерминевићком кључу постаје јасније и аскетско учење о болу/патњи и задовољству/уживању. Оно такође има парадоксалан предзнак. Наиме, бол није представљен као стање које треба избегавати, нити је било које задовољство само по себи циљ.⁶⁰ Посебан допринос расветљавању односа бола (ή οδύνη) и задовољства (ή ηδονή) дао је Свети Максим Исповедник уочавајући терминолошку блискост ових стања на јелинском језику. Ово објашњава кроз учење о прародитељском греху који је природу учинио подложном страдању. Истовремено, указује и на искупитељско дејство бола, које нас учи трпљењу, а може нас и одвести задовољству, ако не у овом онда у будућем животу.⁶¹

Одсуство трпљења може резултирати суицидом, о чему као изазову упечатљиво сведочи пример праведног Јова.⁶² Покушаји и извршења суицида су у највећем проценту повезани са депресивним епизодама.⁶³ Деструктивност и аутодеструктивност непрепознавања смисла и вредности живота⁶⁴, као и незнање да на есхатолошком пољу постоји наставак одговорности за одлуке донете у току овоземаљског живљења⁶⁵, представљају припрему чина самоубиства. Као основни чинилац који повезује депресију и самоубиство, когнитивна терапија на основу статистичких података заснованих на искуству

⁵⁶ Barbara Dowds, *Depression and the Erosion on the Self in Late Modernity: The Lesson of Icarus*, 8.

⁵⁷ Aaron T. Beck, Brad D. Alford, *Depression – Causes and Treatment* (University of Pennsylvania Press: Philadelphia, 2009), 202.

⁵⁸ Преподобни Јован Лествичник, „О подвижништву“, 398.

⁵⁹ Преподобни Нил Синајски, „Мисли које човека одвајају од трулежног и приводе нетрулежном“, у: *Добротољубље* 2. том, ур. Свети Теофан Затворник (Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009), 210.

⁶⁰ Преподобни Исаак Сирин, „Подвижничке поуке“, у: *Добротољубље* 2. том, ур. Свети Теофан Затворник (Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009), 516.

⁶¹ Свети Максим Исповедник, „Сагледатељна и делатна поглавља“, у: *Добротољубље* 3. том, ур. Свети Теофан Затворник (Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009), 188.

⁶² Ава Евагрије, „Поглавље о различитим рђавим помислима“, у: *Добротољубље* 1. том, ур. Свети Теофан Затворник (Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009), 454.

⁶³ Dragica Kozarić-Kovačić, Tihana Jendričko, „Suicidalnost i depresija“, *Medicus* 13/1 (2004): 79.

⁶⁴ Преподобни Исаак Сирин, „Подвижничке поуке“, 506.

⁶⁵ Ава Доротеј, „Подвижничке поуке“, у: *Добротољубље* 1. том, ур. Свети Теофан Затворник (Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009), 466–467.

рада са депресивним особама препознаје проблем безнађа.⁶⁶ Тема безнађа, које КБТ види као основни мотив за самоубиство, носи могућност повезивања са есхатолошком перспективом коју нуди теологија.

Значајан фактор представља и перцепција времена. Садашњост представља поприште подвига⁶⁷, а прошлост се јавља како у функцији заборавности сопствене грешности,⁶⁸ тако и сећања на учињене грехове који нису покајани.⁶⁹ У покајању се налази кључ позитивног односа према прошлости⁷⁰, а у нади на будући живот позитиван однос према садашњости и будућности. Истраживањима је утврђено да око 75 процената депресивних особа има лошу перцепцију времена.⁷¹ Тежња савременог човека да живи непрестано искуство среће које не познаје патњу је значајна предиспозиција за депресију, па се као једна од основних противтежа овоме поставља управо теолошко виђење времена које привремени карактер егзистенције везује за преображено и вечно постојање у Богу.⁷² Као кључна врлина за уравнотежен однос према све три категорије времена јавља се постепеност.⁷³ КБТ укључује модел постепености у процесу учења пацијената начину за решавање проблема⁷⁴

Слобода је на том путу веома важна. У аскетском искуству она се означава као зло и добро произвољење, чиме је указано на њену изборну улогу.⁷⁵ Ипак, изворна слобода надилази изборну, јављајући се као слобода од греха и пролазности.⁷⁶ У литератури везаној за КБТ слобода се најпре изражава као неробовање дихотомији црно-белих категорија које се огледају у апсолутизацији опредељења за или против некога или нечега. Перфекционизам и тзв. „треба-изјаве“ (should statements), у комбинацији са негативним

⁶⁶ Aaron T. Beck, Brad D. Alford, *Depression – Causes and Treatment*, 24.

⁶⁷ Свети Теодор Студит, „Подвижничке поуке монасима“, 47.

⁶⁸ Преподобни ава Исаија, „Слова“, у: *Добротољубље* 1. том, ур. Свети Теофан Затворник (Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009), 235.

⁶⁹ Преподобни Теодор Едески, „Сто душекорисних поглавља“, у: *Добротољубље* 3. том, ур. Свети Теофан Затворник (Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009), 242.

⁷⁰ Патријарх Калистос и Игњатије Ксантопулос, „Поука тиховатељима“, у: *Добротољубље* 5. том, ур. Свети Теофан Затворник (Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009), 309.

⁷¹ Aaron T. Beck, Brad D. Alford, *Depression – Causes and Treatment*, 171.

⁷² John Swinton, „Theology or Therapy?: In What Sense Does Depression Exist?“, 297.

⁷³ Свети Теодор Студит, „Подвижничке поуке монасима“, 196.

⁷⁴ Judith S. Beck, *Cognitive Behavior Therapy* (The Guilford Press: New York – London, 2011), 257.

⁷⁵ Митрополит филаделфијски Теолипт, „Слово о скривеном делању“, 144.

⁷⁶ Свети Антоније Велики, „Поуке о доброј наравствености и о светом животу у 170 поглавља“, у: *Добротољубље* 1. том, ур. Свети Теофан Затворник (Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009), 59.

мислима о будућности и негативним самовредновањем представљају заједнички именитељ код великог процента оболелих од депресије.⁷⁷ Слобода се тако јавља као слобода од сопствених уверења и очекивања.⁷⁸ Паралеле са аскетским схватањем смирења се овде саме по себи намећу.⁷⁹

Четврто поглавље анализира питање мислене борбе, као једно од централних питања у *Добротољубљу*. С обзиром да је човек умно биће, аскетско искуство разликује просте и сложене помисли.⁸⁰ Међусобна повезаност страсти видљива је на примеру унинија које настаје због везивања за људску славу и видљиве ствари.⁸¹ Помисли се тако дефинишу као увод у грех, први моменат у поступној генези греха, док се пут очишћења од страсти одвија у правцу од злих дела ка помислима.⁸² Синтетизујући претходеће светоотачко искуство Свети Јован Лествичник разликује следеће етапе: приступање помисли, дијалог са помишљу, пристанак, поробљење (навику) и страст у души.⁸³ У нашој вољи није могућност да забранимо помислима да нас опседају,⁸⁴ али дијалог са њима сведочи о унутрашњој потреби, па се у том смислу, према Светом Марку Подвижнику, поједине помисли дефинишу као грешне.⁸⁵

У овој мисленој борби, значајну улогу заузимају и демонски утицаји. Они не покрећу помисли, већ везују страсти за помисао – демонски прилози.⁸⁶ Истовремено, они утичу да се сузбијају добре помисли,⁸⁷ али до потчињавања њиховом дејству не долази без људског пристанка.⁸⁸ Демони охрабрују човека да греши, а обесхрабрују га по питању покајања и

⁷⁷ Emili Blake, Keith S. Dobson, Amanda R. Sheptycki, Martin Drapeau, „The Relationship between Depression Severity and Cognitive Errors“, *American Journal of Psychotherapy* 70 (2016): 216.

⁷⁸ Gülen Say, „Perfectionism and Major Depressive Disorder“, *Current Approaches in Psychiatry* (2020): 566.

⁷⁹ Видети фус-ноте 101–102.

⁸⁰ Свети Максим Исповедник, „Четири стотине поглавља о љубави“, 146.

⁸¹ Исто, 150.

⁸² Блажени Дијадок, „Подвижничко слово“, 57. Значајно је приметити да у оквиру КБТ постоје одређене групе вештина које се базирају на активацији понашања (Behavioral Activation - BA) и подразумевају учење одређених модела понашања који проверено утичу на ублажавање депресивног расположења и спречавају повратак у случају излечења (Hawley, Lance L. Padesky and other, „Cognitive-Behavioral Therapy for Depression Using Mind Over Mood: CBT Skill Use and Differential Symptom Alleviation“, *Behavior Therapy* 48, 1 (2017): 30–32.

⁸³ Преподобни Јован Лествичник, „О подвижништву“, 389

⁸⁴ Преподобни Јефрем Сирин, „Подвижничке поуке“, у: *Добротољубље* 2. том, ур. Свети Теофан Затворник (Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009), 279.

⁸⁵ Свети Марко Подвижник, „Поуке“, 352–353.

⁸⁶ Исто, 356.

⁸⁷ Свети Теодор Студит, „Подвижничке поуке монасима“, 221.

⁸⁸ Исто, 235.

Божије милости.⁸⁹ Под видом плача због греха они га задржавају у фази зависности од разних страсти.⁹⁰ Ђавоиманост представља последњу фазу у господарењу демона људским умом и помислима.⁹¹ Можда се овим објашњава и чињеница да савремена истраживања о ефикасности КБТ и других терапијских модела у случају опсесивно-компулзивног поремећаја истичу да ниједна терапија није делотворна у свим случајевима.⁹²

Веома важну улогу овде заузима врлина трезвености или расуђивања. Користећи аналогију светла и таме, која је значајна и за депресију⁹³, Свети Антоније Велики се позива на јеванђелску поуку о светлом и тамном оку (Мт 6, 22–23). Униније се јавља као стање везано за начин на који се посматрају спољашњи догађаји.⁹⁴ Трезвеност има превентивну улогу која се односи на чување здравља душевног вида.⁹⁵ Сличан приступ се користи и у КБТ⁹⁶ где се инсистира на лоцирању генерализација⁹⁷, когнитивних дисторзија⁹⁸ и дисфункционалних аутоматских мисли које су по правилу кратке и негативне (изузев у маничним епизодама и биполарним облицима депресије).⁹⁹

Гордост не признаје потребу за Божијом помоћи нити поседује свест о сопственој немоћи¹⁰⁰, па када не успева да оствари свје циљеве води у униније.¹⁰¹ Таштини је својствено да деловање одмерава према очекивањима људи¹⁰², а не према прослављању

⁸⁹ Преподобни Јован Лествичник, „О подвижништву“, 386.

⁹⁰ Исто, 395.

⁹¹ Преподобни Јован Касијан Римљанин, „Преглед духовне борбе“, 85.

⁹² Jonathan S. Abramowitz, Steven Taylor, Dean McKay, „Potentials and Limitations of Cognitive Treatments for Obsessive-Compulsive Disorder“, *Cognitive Behaviour Therapy* 34/3 (2005): 145.

⁹³ Утицај недостатка сунчеве светлости на развој депресије посебно је разматран у случају тзв. Сезонског поремећаја (Seasonal affective Disorder – SAD). Уочено је да зимски период са кратком обданицом погодује развоју депресије, као и да је процес осунчавања директно повезан са преносом серотонина чији је ниво важан за проблем депресије (Sherril Melrose, „Seasonal Affective Disorder: An Overview of Assessment and Treatment Approaches“, *Depression Research and Treatment* 1 [2015]: 2-3).

⁹⁴ Свети Антоније Велики, „Изреке“, у: *Добротољубље* 1. том, ур. Свети Теофан Затворник (Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009), 98–99.

⁹⁵ Преподобни Исихије, „Душекорисне и спасоносне стотине о трезвоумљу и молитви“, у: *Добротољубље* 2. том, ур. Свети Теофан Затворник (Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009), 122–123.

⁹⁶ David A. Clark, Aaron T. Beck, *Cognitive Therapy of Anxiety Disorders - Science and Practice* (New York-London: The Guilford Press, 2010), 346–347.

⁹⁷ Aaron T. Beck, Brad D. Alford, *Depression – Causes and Treatment*, 204–205.

⁹⁸ Judith S. Beck, *Cognitive Behavior Therapy*, 138.

⁹⁹ Steven D. Hollon, Philip C. Kendall, „Cognitive Self-Statements in Depression: Development of an Automatic Thoughts Questionnaire“ (383–395), *Cognitive Therapy and Research* 4 (1980): 393–394.

¹⁰⁰ Свети Максим Исповедник, „Сагледатељна и делатна поглавља“, 207.

¹⁰¹ Свети Максим Исповедник, „Четири стотине поглавља о љубави“, 155.

¹⁰² Ава Таласије, „О љубави, уздржању и духовном животу“, у: *Добротољубље* 3. том, ур. Свети Теофан Затворник (Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009), 233.

Бога.¹⁰³ Главна опасност од ове страсти састоји се у томе што човек који је њоме обузет не може да поднесе понижење.¹⁰⁴ Аскетско искуство управо у подношењу увреда види шансу за излечење од таштине и окретање од себичног ега ка сећању на Бога.¹⁰⁵ Перфекционизам и детаљисање, „тиранија требања“¹⁰⁶, временом воде ка стављању својих пропуста у први план, па се пред очекивањима других појединаца ставља у улогу трајне инфантлности која појачава незадовољство и води у депресију.¹⁰⁷ У КБТ се инсистира на теми позитивних мисли о себи¹⁰⁸, несупротстављању негативним мислима, као и утицају на мисли путем одређених модела понашања.¹⁰⁹ Аскетско искуство упућује на сагледавање палости људске природе¹¹⁰ и свест о потреби непрестаног усавршавања које се не завршава ни у есхатону.¹¹¹ Ипак, простор за дијалог овде остаје отворен, јер и филокалијско богословље препознаје важност утицаја понашања на мисли,¹¹² као и неопходност селекције мисли која омогућава трезвен и неострашћен живот.¹¹³

Истанчане аскетске анализе настанка страсти из фазе помисли, а у вези са троделношћу душе, истичу молитву као најважније средство за борбу са унијом. Молитва је „пропаст за унију“. ¹¹⁴ Док милостиња лечи раздражајни део душе, уздржање желатељни, молитва лечи умни.¹¹⁵ Ум је душевна сила која господари осталим двома¹¹⁶, па

¹⁰³ Преподобни Јован Касијан Римљанин, „Преглед духовне борбе“, 68.

¹⁰⁴ Преподобни Нил Синајски, „О осам духова зла“, 196.

¹⁰⁵ Свети Марко Подвижник, „200 поглавља о духовном закону“, у: *Добротољубље* 2. том, ур. Свети Теофан Затворник (Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009), 379.

¹⁰⁶ Sarah J. Egan, Tracey D. Wade, Roz Shafran, Martin M. Antony, *Cognitive-Behavioral Treatment of Perfectionism* (New York – London: The Guilford Press, 2014), 5.

¹⁰⁷ Sigmund Freud, „Strah i nagoni život“, у: *Autobiografija - Nova predavanja za uvodenje u psihoanalizu* (Beograd: Matica srpska, 1981), 181.

¹⁰⁸ Jean Clore and Scott Gaynor, „Self-Statement Modification Techniques for Distressed College Students with Low Self-Esteem and Depressive Symptoms“, 315.

¹⁰⁹ На овом пољу у оквиру КБТ развило се неколико терапијских приступа. Поједини инсистирају на свесном приступу борби са мислима (Cheng-Kar Phang, Tian Po S. Oei, „From Mindfulness to Meta-mindfulness: Further Integration of Meta-mindfulness Concept and Strategies into Cognitive-Behavioral Therapy“, *Mindfulness* 3 [2012]: 105–106), док се други базирају на моделу прихватања (experiential acceptance) на основу кога је оформљена Acceptance and Commitment Therapy - ACT (Wilson, Kelly G. Flynn, Maureen K. „Acceptance and Cognitive Behavior Therapy“, 240–245).

¹¹⁰ Свети Теодор Студит, „Подвижничке поуке монасима“, 385.

¹¹¹ Свети Григорије Синаит, „Поглавља о заповестима и догматима“, 163.

¹¹² Блажени Дијадок, „Подвижничко слово“, 57.

¹¹³ Преподобни Јован Лествичник, „О подвижништву“, 389.

¹¹⁴ Исто, 400.

¹¹⁵ Свети Максим Исповедник, „Четири стотине поглавља о љубави“, 133.

¹¹⁶ Свети Григорије Синаит, „Поглавља о заповестима и догматима“, 175.

тако и молитва сабира душевне силе и сједињује их са триипостасним Богом.¹¹⁷ Она је дијалогски усмерена, кроз призив Бога као Ипостаси. Такво усмерење молитве је повезано са исихастичким сагледавањем немоћи појединца да се избори са наметљивошћу помисли и неопходности Божије помоћи.¹¹⁸ Дејство молитве кроз Божију благодат је нарочито видљиво у тренуцима невоља и болести.¹¹⁹

Молитва је повремено повезана са напором и истрајношћу¹²⁰, што за резултат има посету Духа Светог.¹²¹ Тек са призивањем имена Христовог долази до сигурног супротстављања развоју страсних помисли.¹²² Важно је нагласити улогу коју филокалијско богословље поред ума придаје срцу као центру молитве. Монашка традиција православног Истока ослањала посебно се на учење Светог Макарија Великог¹²³, настављајући се кроз учење Светог Максима¹²⁴, Дијадох Фотичког¹²⁵ и других богослова. Врхунац је доживела у исихастичком богословљу, чији су најзначајнији представници Свети Григорије Палама¹²⁶ и Свети Григорије Синаит¹²⁷. У новије време, научна истраживања показала су да стрес, путем поремећаја рада симпатичког и парасимпатичког система, истовремено утиче и на развој депресије, као и да се побољшања стања у кардио-васкуларном систему одражавају на слабљење депресије.¹²⁸

Пето поглавље нашег рада посвећено је социолошким аспектима стања унија и депресије.¹²⁹ Веза између депресије и друштвеног контекста њеног настанка је неопходна

¹¹⁷ Митрополит филаделфијски Теолипт, „Слово о скривеном делању“, 149.

¹¹⁸ Свети Григорије Синаит, „Поглавља о заповестима и догматима“, 204.

¹¹⁹ Митрополит филаделфијски Теолипт, „Слово о скривеном делању“, 154.

¹²⁰ Преподобни оци Варсануфије и Јован, „Подвижничке поуке“, у: *Добротаљубље* 2. том, ур. Свети Теофан Затворник (Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009), 434.

¹²¹ Преподобни Никита Ститат, „Три стотине делатних поглавља“, 107.

¹²² Преподобни Исихије, „Душекорисне и спасоносне стотине о трезвоумљу и молитви“, 143.

¹²³ Свети Макарије Велики, „Поуке“, 123–208.

¹²⁴ Свети Максим Исповедник, „Четири стотине поглавља о љубави“, 125–171.

¹²⁵ Блажени Дијадок. „Подвижничко слово“, 15–60.

¹²⁶ Свети Григорије Палама, „О страстима и врлинама, и о плоду умног делања“, 225–243.

¹²⁷ Свети Григорије Синаит, „Поглавља о заповестима и догматима“, 155–211

¹²⁸ Yeshun Wu, Bin Zhu and others, „New Insights Into the Comorbidity of Coronary Heart Disease and Depression“, *Curr Probl Cardiol*, посећено 15. јуна 2024. г. <https://sci-hub.se/downloads/2019-11-16/9f/wu2019.pdf>

¹²⁹ Тема односа појединца и заједнице допринела је могућности успостављања дијалога теологије са многим друштвеним наукама. Хришћанска социологија је репрезент овог процеса (видети: Георгије Манзаридис, *Хришћанска социологија* [Београд: Хришћански културни центар, 2004]; *Основи социјалне концепције Руске православне цркве* [Нови Сад: Беседа, 2007]; Зоран Крстић, *Православље и модерност: теме практичне теологије* [Београд: Службени гласник, 2012]; Зоран Крстић, *Црква у друштву: у прошлости и садашњости* [Пожаревац-Крагујевац: Епархија браничевска-Каленић, 2014]; Зоран Крстић, *Хришћанство у вртлозима савремености* [Пожаревац-Крагујевац: Епархија браничевска-Каленић, 2016]).

за разумевање успона ове болести у постмодерно доба.¹³⁰ Поред генетског фактора као узрока ендогених депресија, утицај околине је од пресудног значаја за развој егзогених депресија код појединца.¹³¹ Истовремено, филокалијско искуство разликује униније које се јавља код отшелника који живе издвојени од заједнице, од оног унинија које се јавља код монаха који живе у заједници - општежићу.

Однос економских чинилаца друштвеног живота и проблема са депресијом је сложен, како у руралним, тако и у урбаним срединама.¹³² Истраживања су утврдила да глобалне економске кризе, утичу на пораст броја оболелих од депресије.¹³³ Истовремено, унутрашњи чиниоци развоја депресије код појединаца могу негативно утицати на економски развој окружења у коме се они налазе.¹³⁴ Уколико се у обзир узме и утицај депресије на развој других оболења, посебно кардиоваскуларних, онда се економска цена проблема са депресијом тешко може целовито сагледати.¹³⁵ Манастирски живот подразумева различит број активности које обезбеђују свакодневне потребе за живот монаштва, а свака од њих кроз служење ближњима има христоцентричан карактер.¹³⁶ У том смислу, постоји могућност поређења утицаја економских чинилаца на развој депресије са темом лености као мане која утиче на развој унинија или се јавља као његова последица.¹³⁷ Такође, монасима се саветује рукодеље као физичка активност која има производну

¹³⁰ Dan G. Blazer, *The age of melancholy: Major depression and its social origins* (New York: Routledge, 2005), 6.

¹³¹ Егзогене депресије (познате и као реактивне или неуротичке депресије) према узроку настанка се одвајају од ендогених или органских депресија. Егзогене узрок имају у спољашњим чиниоцима у односу на пацијента, док су ендogene унутрашњег порекла. Иако је ово врло користан модел разликовања, поједини истраживачи су указали на једностраност ове поделе због додатних разликовања унутар поделе на униполарне и биполарне депресије (Michael Feinberg, Bernard J. Carroll, „Separation of Subtypes Depression Using Discriminant Analysis - Separation of Bipolar Endogenous Depression from Nonendogenous [Neurotic] Depression“, *Journal of Affective Disorders* 5 [1983], 129–130).

¹³² Пад пољопривредне производње у руралним деловима Индонезије и губитак радних места у урбаним срединама Аустрије и САД подигли су проценат учесталости случајева оболелих од депресије и број самоубиства (Matthew Ridley, Gautam Rao and other, „Poverty, depression, and anxiety: Causal evidence and mechanisms“, *Science* 370, 6522 посећено: 15.06.2024. г., <https://economics.mit.edu/sites/default/files/2022-09/poverty-depression-anxiety-science.pdf>).

¹³³ Vincent Lorant, Christophe Croux and other, „Depression and socio-economic risk factors: 7-year longitudinal population study“, *British Journal of Psychiatry* 190 (2007), 295.

¹³⁴ John Andrews, „Depression Today, or New Maladies“, *Social Text* 27/2 (2009): 171–172.

¹³⁵ Zoltan Rihmer, „Therapy of Depression Means Less Cost Than What is Lost“, in: *Depressive Disorders*, ed. Mario Maj and Norman Sartorius (Chichester-Toronto: John Wiley & Sons, 1999), 476.

¹³⁶ Свети Теодор Студит, „Подвижничке поуке монасима“, 53; 254; 354; 359; 408.

¹³⁷ Исто, 171; 187; 278.

вредност на основу које се остварује допринос општежићу или неоптерећивање других ради сопственог издржавања.¹³⁸

Усамљеност савременог човека и недостатак времена утицали су на појаву интернет третмана који подразумевају вођење терапије без физичког сусрета пацијента и терапеута, а о чијој делотворности нема поузданих података.¹³⁹ Социјална анксиозност утиче на стварање зависности од интернета¹⁴⁰, која даље симулира реалност и привремено ствара осећај задовољства, али у наставку појачава незадовољство контактима и сопственом сликом у стварном животу.¹⁴¹

Искуство богоостављености као болно искуство у коме се аскета налази након што изгуби благодат Божију која га је испуњавала миром и радошћу наликује осећају усамљености појединца у савременом друштву које одликује висок степен отуђења и егоистичности појединца.¹⁴² Као три узрочника стања богоостављености, код Светог Никите Ститата наводе се: таштина, осуђивање ближњег и надимање врлинама.¹⁴³ Зато се као лек за богоостављеност и са њом повезано унијније, препоручује живот у братству који као идеална могућност за утврђивање здраве духовности и искорењивање аномалија духовног живота.¹⁴⁴

Униполарни депресивни поремећај (UDD – Unipolar Depressive Disorder), карактерише губитак жеље за учествовањем у друштвеном животу. Ово стање може временом довести до тешког облика депресије (MDD – Major Depressive Disorder) који се манифестује самоизолацијом појединца, па чак и значајним степеном настанка

¹³⁸ Преподобни Нил Подвижник „Сто педесет три поглавља о молитви“, у: *Добротољубље* 2. том, ур. Свети Теофан Затворник (Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009), 172–173.

¹³⁹ Видети: Anton Kall, Sofia Jagholm and other, „Internet-Based Cognitive Behavior Therapy for Loneliness: A Pilot Randomized Controlled Trial“, *Behavior Therapy* 51, 1 (2020): 54–68.

¹⁴⁰ Ayu Pradani Sugiyanto Putri, Elizabeth Kristi Poerwandari, Erida Rusli, „Social Anxiety and Internet Addiction: CBT Intervention Module Development Based on Self-Reflection“, *Advances in Social Science, Education and Humanities Research* 135 (2017): 400–401.

¹⁴¹ Jonathan Shalom, Haggar Israeli, Omer Markovitzky, Joshua Lipsitz, „Social anxiety and physiological arousal during computer mediated vs. face to face communication“, *Computers in Human Behavior*, 44 (2015): 203.

¹⁴² Stephanie Cacioppo, Angela Grippo and other, „Loneliness: Clinical Import and Interventions“, *Perspectives on Psychological Science* 10, 2 (2015): 240–241.

¹⁴³ Исто, 77.

¹⁴⁴ Преподобни Јефрем Сирин, „Подвижничке поуке“, 271–2; 275; 300–1.

инвалидности.¹⁴⁵ Најприближније стање униполарном поремећају, које се описује у филокалијској литератури, описује се као „подневни демон“, а доводи се у везу са усамљеничким начином подвизавања, ван општежића, по примеру Господа Исуса Христа који се повремено удаљавао од људи.¹⁴⁶ Овај термин је преузет из светописамског старозаветног псаламског корпуса (Пс 90, 6). Одликује се како потребом за променом места боравка, тако и потребом спавања у току дана.¹⁴⁷ Узимајући у обзир сличност описа дејства овог демона са потребом за продуженим спавањем и нападима поспаности као симптомима појединих облика депресије пројављеним кроз хиперсомнију¹⁴⁸, медицинским речником би се могло рећи да „подневни демон“ представља један од видова соматизације депресивног поремећаја.¹⁴⁹ На овом трагу се налазе увиди појединих савремених аутора.¹⁵⁰

Биполарни депресивни поремећај (BD – Bipolar Disorder) подразумева смену расположења оболелог, од епизода безвољности и потребе за усамљеношћу до епизода манично повишеног расположења и друштвене хиперактивности, које могу бити узроковане и биолошким поремећајем повишеног нивоа кортизола и адреналина¹⁵¹. У неким случајевима је примењена дијагноза униполарног поремећаја, а постоји основ за биполарни.¹⁵² Смене расположења које одликују BD, од депресивних до маничних фаза, имају веома штетне последице по радни учинак појединца у оквиру радног окружења коме припада¹⁵³, па је потребан опрез по питању одговарајућег радног места.¹⁵⁴ Унутрашње незадовољство својом позицијом, промена радног места и сукоби са колегама, су најчешћи

¹⁴⁵ Видети: WHO, посећено 09.12. 2023. г. <https://www.who.int/news/item/02-12-2022-health-inequities-lead-to-early-death-in-many-persons-with-disabilities>.

¹⁴⁶ Свети Антоније Велики, „Поуке о животу у Христу“, у: *Добротољубље* 1. том, ур. Свети Теофан Затворник (Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009), 43.

¹⁴⁷ Ава Евагрије, „Поуке братији која живе у општежићу“, у: *Добротољубље* 1. том, ур. Свети Теофан Затворник (Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009), 441; Преподобни Јован Касијан Римљанин, „Преглед духовне борбе“, 60.

¹⁴⁸ Michael E. Thase, „Depression, Sleep and Antidepressants“, *J Clin Psychiatry* 59, 4 (1998): 56.

¹⁴⁹ Andrew Crislip, „The Sin of Sloth or the Illness of the Demons? The Demon of Acedia in Early Christian Monasticism“(143–169), *Harvard Theological Review* 98, 2 (2005): 157–158.

¹⁵⁰ Видети: Andrew Solomon, *The Noonday Demon: An Atlas of Depression* (New York: Scribner, 2003).

¹⁵¹ Michael E. Thase, „Depression, Sleep and Antidepressants“, 56.

¹⁵² Hagop S. Akiskal, „Depression: the Complexity of its Interface with Soft Bipolarity“ (68–70), in: *Depressive Disorders*, ed. Mario Maj, Norman Sartorius (New York: John Wiley & Sons, 2002), 69.

¹⁵³ Lisa Anne O'Donnell, *An Investigation on Predictors of Occupation Functioning in Individuals with Bipolar Disorder* (doctoral dissertation, University of Michigan, 2016), 61.

¹⁵⁴ Yinuo He, „A Review of impact of Bipolar Disorder on Working Performance“, 4th International Conference of Education Innovation and Philosophical Inquiries, посећено: 15.06.2024. г., https://www.researchgate.net/publication/374999976_A_Review_of_the_Impact_of_Bipolar_Disorder_on_Working_Performance

пратиоци BD, који иако не изазивају трајну инвалидност попут хроничне депресије доводе до озбиљних проблема у вези са радном способношћу.¹⁵⁵ Уважавајући улогу генетских чинилаца који су везани за депресију, представници КБТ анализирају важност промене окружења, али и мисаоних образаца појединца.¹⁵⁶ Са друге стране, филокалијско искуство наглашава важност врлине послушности духовном оцу, до те мере да понекад делује упитно у каквом је статусу слободна воља послушника.¹⁵⁷ Жеља за променом послушања или напуштањем општежића се доживљава као искушење коме се треба мислено супротставити¹⁵⁸, а које је у световном смислу упоредиво са прељубом.¹⁵⁹ Живот у заједници, заснован на послушању установљеном поретку се јавља као „противника унија“¹⁶⁰, а остварује се као христоцентричан само уколико је устројен на тај начин да љубав према Богу укључује и љубав према ближњима.¹⁶¹ Пребивање у љубави је изједначено са пребивањем Богу (1Јн 4, 16), а сви остали видови духовности су посматрани као несигурни са могућношћу да воде ка нарушавању односа унутар заједнице.¹⁶²

Шесто поглавље је посвећено анализи начина за лечење унија и депресије. У КБТ пажња је на првом месту усмерена ка контролисању гнева у тзв. егзогеним депресијама.¹⁶³ Препоручују се: препознавање окидача, стицање вештина психофизичког опуштања, играње улога које подразумевају излагање гневу и праћење реакција.¹⁶⁴ Основни приступ је фокусиран на самопосматрање, често повезано са будистичким техникама дисања, док се пажња премало посвећује процесу смањења узбуђења које има дејство на нервни систем.¹⁶⁵ Поуке филокалијских Отаца су усмерене на избегавање оговарања и осуђивања других.¹⁶⁶

¹⁵⁵ Susan Rathbun-Grubb, „The Lived Experience of Work and Career among Individuals with Bipolar Disorder: A Phenomenological Study of Discussion Forum Narratives“, *The International Journal of Information, Diversity & Inclusion* 3, 4 (2019): 22–23.

¹⁵⁶ Tomas E. Elis, Kori F. Njuman, *Kognitivna terapija suicidnosti – izaberi zivot* (Novi Sad: Psihopolis institut, 2009), 115.

¹⁵⁷ Свети Симеон Нови Богослов, „Делатна и богословска поглавља“, 18.

¹⁵⁸ Преподобни Јефрем Сирин, „Подвижничке поуке“, 336.

¹⁵⁹ Преподобни Нил Синајски, „О осам духова зла“, 194.

¹⁶⁰ Преподобни Јован Лествичник, „О подвижништву“, 400.

¹⁶¹ Свети Теодор Студит, „Подвижничке поуке монасима“, 123.

¹⁶² Преподобни Јован Карпатски, „Сто поучних поглавља“, 81.

¹⁶³ Видети фус-ноту 137.

¹⁶⁴ Richard Beck, Ephrem Fernandez, „Cognitive-Behavioral Therapy in the Treatment of Anger: A Meta-Analysis“, *Cognitive Therapy and Research* 22, 1 (1998): 64–65.

¹⁶⁵ Raymond W. Novaco, „Perspectives of Anger Treatment: Discussion and Commentary“, *Cognitive and Behavioral Practice* 18 (2001): 253.

¹⁶⁶ Ава Доротеј, „Подвижничке поуке“, 456; Преподобни Јован Лествичник, „О подвижништву“, 397.

Основни проблем осуђивања састоји се у томе што се суд Божији преузима на себе¹⁶⁷, док се истовремено припрема сопствени пад на предмету осуђивања.¹⁶⁸ У том смислу, врлина неосуђивања стиче позитиван предзнак у вођењу духовног живота, као чувар од западања у нездрава духовна стања, међу којима је гнев¹⁶⁹, који даље може водити у униније.

Врлина трпљења је примењива на случајеве ендогених депресија које порекло имају у биохемијским процесима или се јављају као последица одређених органских оболења.¹⁷⁰ Еквивалент врлини трпљења у оквиру КБТ нисмо пронашли, изузев једне врсте равнодушности која не смера на исправљење ближњих и одржање заједнице, већ на сопствену неузнемиреност догађајима који, по узору на стоичку философију, не смеју бити испред наших мисли о њима.¹⁷¹ Сведочанства о спасоносној улози трпљења у различитим стањима мука и невоља, филокалијски Оци проналазе на многим светописамским местима.¹⁷²

Врлина трпљења, без обзира да ли су искушења дошла као резултат наших грешака или су наметнута споља без наше кривице, доноси прилику за стицање врлине смирења која је залог опроштаја сагрешења и избављења из искушења.¹⁷³ Смирење заузима прво месту на лествици врлина¹⁷⁴, као врлини која се често рађа из разних неприлика и страдања, а на крају доноси благодат.¹⁷⁵

Са друге стране, као одговор на непријатности друштвеног живота код појединца се може утврдити и осећање кривице. У *Добротољубљу*, кривица се повезује са питањем савести, која је схваћена као богомдарована светла помисао која сваког човека учи да разликује шта је добро, а шта зло.¹⁷⁶ Поред моралног аспекта везаног за осећај кривице, у

¹⁶⁷ Преподобни ава Исаија, „Слова“, 241.

¹⁶⁸ Свети Антоније Велики, „Устав отшелничког живота“, у: *Добротољубље* 1. том, ур. Свети Теофан Затворник (Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009), 93.

¹⁶⁹ Преподобни Јефрем Сирин, „Подвижничке поуке“, 298–303.

¹⁷⁰ Видети фус-ноту 137.

¹⁷¹ Jude Sylvester Basor, „A Comparative Analysis of Stoicism and Cognitive Behavioural Therapy (CBT)“, посећено 01.06.2024. г.
[http://albertinejournal.org/10%20A%20Comparative%20Analysis%20of%20Stoicism%20and%20Cognitive%20Behavioural%20Therapy%20\(CBT\).pdf](http://albertinejournal.org/10%20A%20Comparative%20Analysis%20of%20Stoicism%20and%20Cognitive%20Behavioural%20Therapy%20(CBT).pdf)

¹⁷² Свети Макарије Велики. „Поуке“, 156.

¹⁷³ Палама, Свети Григорије. „О страстима и врлинама, и о плоду умног делања“, 237.

¹⁷⁴ Преподобни Јован Касијан Римљанин, „Преглед духовне борбе“, 75.

¹⁷⁵ Преподобни Исаак Сирин, „Подвижничке поуке“, 492.

¹⁷⁶ Ава Доротеј, „Подвижничке поуке“, 451.

КБТ се инсистира на преиспитивању порекла осећања кривице код пацијената који може бити и патолошки и интериоризовати се у трајну последицу губитка контаката са спољашњим светом¹⁷⁷ или у разне видове опсесивно-компулзивног понашања (Obsessive-Compulsive Disorder, OCD).¹⁷⁸

Решење које се предлаже као лековито за овакве ситуације састоји се у покајању и опроштају. Пракса духовног руковођења која је посведочена у филокалијском богословљу укључује покајање као основни чинилац. Оно отвара могућност да се кроз врлину наде растерети душевно оптерећење узроковано грехом¹⁷⁹, да се кроз спознају сопственог несавршенства ослони на Божију помоћ и милост, па се тако јавља као повратак Богу.¹⁸⁰ Са друге стране, опроштај омогућава човеку да га увреда не доведе до греха осуђивања других, па се тако сматра пречицом на путу спасења по јеванђелској заповести о реципрочности нашег опраштања ближњима са опроштајем Божијим нама (Лк 6, 37).¹⁸¹

Покајање и опроштај као лек за оптерећеност савести кривицом, у Цркви подразумевају учешће исповедника и онога који се исповеда, што представља основну сличност са КБТ оквиром лечења.¹⁸² Инсистирање терапеута на повратној информацији пацијента засновано је на потреби да се утврди колико је пацијент свестан сопствених мисли, као и онога чему га терапеут учи.¹⁸³ Оно што карактерише увиде аскетског искуства је свест о могућности самообмане човека. У том смислу, записивање и бележење сопствених мисли није прост верски формализам, већ пракса отвореног приступа која је заједничка аскетском искуству и КБТ.¹⁸⁴ Овим се омогућава јачање пажње, заштита од пристајања на лоше мисли, супротстављање аутоматском деловању уверења на понашање,¹⁸⁵ али и припрема за Свету тајну исповести у којој се отварамо за заједницу са

¹⁷⁷ Barbara Dowds, *Depression and the Erosion on the Self in Late Modernity: The Lesson of Icarus*, 16.

¹⁷⁸ Светомир Бојанин, *Гордијев чвор младости* (Врњци-Ковиљ: Манастир Ковиљ-Братство Св. Симеона Мироточивог, 2009), 159; David A. Clark, Aaron T. Beck, *Cognitive Therapy of Anxiety Disorders - Science and Practice* (New York-London: The Guilford Press, 2010), 449.

¹⁷⁹ Преподобни Јован Лествичник, „О подвижништву“, 367.

¹⁸⁰ Свети Антоније Велики, „Поуке о животу у Христу“, 41.

¹⁸¹ Преподобни Јован Лествичник, „О подвижништву“, 396.

¹⁸² WHO, посећено 31. јула 2020. г. <https://www.who.int/news-room/detail/30-03-2017--depression-let-s-talk-says-who-as-depression-tops-list-of-causes-of-ill-health>.

¹⁸³ Judith S. Beck, *Cognitive Behavior Therapy*, 347–348.

¹⁸⁴ Исто, 17–18.

¹⁸⁵ David J. A. Dozois, Aaron Beck, „Cognitive Therapy“, 31–32.

Богом и ближњима.¹⁸⁶ Стога, исповедање помисли без жаљења себе препоручује се као лек делотворнији од свих других врлина, како мислених, тако и делатних.¹⁸⁷

Поред исповедања грехова као молитве за опроштај истих, као најважнији лек од свих страсти, препоручују се богослужења и Свето Причешће. До овог закључка не може се доћи уколико се гледа на учесталост ове теме у филокалијској литератури. Наиме, аскетски оци су најчешће у фокус стављали духовну чистоту која зависи од очишћења ума. Овде је значајан и евагријански утицај, који је садржи и платонизујуће елементе духовности.¹⁸⁸ Трагови овога виде се и међу филокалијским оцима, најпре кроз метафоризацију духовног опита који изразе реалног литургијског искуства преноси на унутрашњу духовну борбу појединца.¹⁸⁹

Ипак, јасно је означено да учешће у богослужбеном животу Цркве утиче лековито и превентивно на појаву унија.¹⁹⁰ Још прецизније, дух унија се посебно намеће као искушење током богослужења како би подвижника одвојио од читања и појања божанствених химни, па га даље поробио кроз мислене замке. О томе прецизно поучава Свети Јован Лествичник: „Када нема богослужења, нема ни унија.“¹⁹¹

Списи Светог Теодора Студита, као поуке игумана братству поседују капацитет за извођење паралела са концептом когнитивног интерперсоналног приступа у лечењу депресије, где се нагласак ставља на децентрацију субјекта од себе ка окружењу.¹⁹² О важности окружења, како позитивног тако и негативног, може се посебно закључити на нивоу траума које потичу из раног детињства, а представљају велику предиспозицију за стварање депресије.¹⁹³ У аскетско-социјалном контексту хришћанских врлина, може се говорити о љубави према ближњима која подразумева благотворан утицај на социјално

¹⁸⁶ Свети Антоније Велики, „Поуке о животу у Христу“, 29.

¹⁸⁷ Свети Теодор Студит, „Подвижничке поуке монасима“, 163.

¹⁸⁸ Видети: Александар Ђаковац, „Теолошке основе аскетске традиције Евагрија Понтијског“, *Зборник матице српске за друштвене науке* 149, 4 (2014): 956.

¹⁸⁹ Свети Григорије Синаит, „Поглавља о заповестима и догматама“, 174–174.

¹⁹⁰ Преподобни Нил Синајски, „О осам духова зла“, 194.

¹⁹¹ Свети Јован Лествичник, „О подвижништву“, 400.

¹⁹² Aaron T. Beck, Arthur Freeman and others, *Cognitive Therapy of Personality Disorders* (New York-London: The Guilford Press, 2004), 168–169.

¹⁹³ Aaron T. Beck, Brad D. Alford, *Depression – Causes and Treatment*, 174–175.

окружење и тиме могућност промене на боље у обосмерном правцу.¹⁹⁴ Поред своје основне и непобитне мистично-светотајинске димензије, следеће речи Светог Теодора Студита морају бити схваћене и у смислу превазилажења затворености ега кроз заједницу са Богом и ближњима: „Много могу и сузе и скрушеност, а изнад свега – причешћивање Светим Тајнама.“¹⁹⁵

Иако малобројна, оваква места ће у нашем истраживању бити нарочито истицана и анализирана. Посебну важност имаће указивање на сличности и разлике које ова теолошка перспектива има у односу на КБТ методе лечења депресије који подразумевају анализу социјалних чинилаца који утичу на настанак депресије, али који су истовремено важни и за лечење исте.¹⁹⁶

Методе рада

Теолошко схватање унинија и душевних стања која су са њим повезана, у аскетској литератури садржаној у збирци *Добротољубље* представља основ са кога се може кренути у даље сагледавање могућности теолошког приступа проблему депресије. Стога се сусрет теологије са осталим истраживачким областима које се баве депресијом (у нашем случају КБТ) јавља као неминовност. Тиме је наш истраживачки дискурс усмерен на мултидисциплинарност.

У методолошком смислу то значи да ће значајно место у нашем раду заузимати компаративна метода. Износећи теолошке увиде којима се сагледава проблем унинија, на погодним местима за поређење, указаћемо на сличности и разлике са разумевањем депресивног поремећаја у КБТ.

Компаративни однос између термина унинија и депресије обрађиваћемо и лингвистичко-семантичком методом. С обзиром на чињеницу да је српски превод *Добротољубља* сачињен са руског предлошка, а да поједини изрази који су значајни за тему

¹⁹⁴ Свети Антоније Велики. „Изреке“, 108; Свети Теодор Студит, „Подвижничке поуке монасима“, 49; 258; 277.

¹⁹⁵ *Добротољубље* 4. том, 413.

¹⁹⁶ Aaron T. Beck, Brad D. Alford, *Depression – Causes and Treatment*, 305–307.

нису довољно прецизно преведени са грчког изворника на руски, неопходно је узимање у обзир и грчког изворника.

Посредством оперативне методе образложићемо актуелност нашег истраживања кроз приказ статистичких података референтних установа о заступљености депресије у светској популацији. Они се поклапају и са искуствима из свакодневног живота црквених заједница, које у великој мери имају присутан проблем са унинијем и депресивношћу својих чланова.

Разумевање историјског контекста настанка збирке *Добротољубље* (као целине и појединачних списа), као и развоја интересовања за тему депресије у оквиру КБТ захтеваће укључивање историјског критицизма. У покушају да разумемо позиције са којих списи из *Добротољубља* говоре о унинију, ослонићемо се и на историјску психологију. Она ће нам омогућити идентификацију са психолошким стањем аутора списа и личности које описују, као и са емоцијама које евоцирају, а које ни нама данас нису стране.

Разноврстан садржај *Добротољубља* упућује на употребу аналитичке и синтетичке методе. Путем анализе из ширег богословског наслеђа изнећемо увиде који се тичу теме унинија и са њим повезаних душевних стања, а даље их експликативном методом појаснити у правцу изношења садржаја који нуде боље разумевање наше теме. Уз помоћ синтетичке методе изнете чиниоце повезаћемо у нову научну целину. Тако ћемо уз помоћ појединачних закључака и њиховог међусобног прожимања доћи до свеобухватнијег богословског сагледавања теме унинија. У наставку, ослањајући се на сагласности, али и противречности између разумевања унинија у *Добротољубљу* и депресије у области КБТ, доћи ћемо до могућности изношења једног теолошког становишта о депресији које ће представљати искорак у правцу давања свеобухватнијег одговора на тему депресије као савременог друштвеног изазова.

Користићемо се литературом на српском, енглеском, грчком и руском језику.

Значај истраживања

На значај нашег истраживања из угла теологије указује чињеница да се ниједан од филокалијских Светих отаца није бавио савременим питањем депресије – јер оно као такво

није било дефинисано у њихово време. Код појединих отаца постоје важни увиди у тему унинија. Збирка *Добротољубље* даје могућност да се код више црквених отаца и у ширем литерарном обиму ово питање детаљније истражи. Тиме постају доступни појединачни аспекти о унинију, који својом разноврсношћу указују да је оно веома сложено и да поседује значајан капацитет, неопходан за теолошко отварање дијалога са КБТ.

Оно што чини посебну актуелност нашег истраживања јесте чињеница да депресија као здравствени проблем данас има велику заступљеност на свим нивоима друштвене стварности. Према подацима Светске здравствене организације (СЗО), око 280 милиона људи широм света болује од депресије, а број је и много већи ако се у обзир узму нерегистровани случајеви.¹⁹⁷ У извештају за 2017. годину наводи се да је депресија „водећи узрок лошег здравља и инвалидитета људи широм света“¹⁹⁸, а сличне резултате показују истраживања везана за Републику Србију.¹⁹⁹ Најновија истраживања показују да је пандемија Covid-19 допринела стварању услова за убрзани раст броја оболелих од депресије, као и погоршању стања раније оболелих, позиционирајући депресију као саставни део тзв. post-COVID-19 синдрома.²⁰⁰

Оснивачи и главни представници КБТ у својим делима нису узимали у разматрање становишта византијске и православне средњовековне светоотачке мисли, већ спорадично мисли западно-хришћанске провенијенције. Са друге стране, поједини представници западно-хришћанске теолошке мисли бавили су се увидима КБТ о депресији, док су представници православне теолошке мисли ретко улазили у опсежнији дијалог са увидима о депресији из КБТ. На грчком и руском језику постоје радови посвећени теми депресије, од којих је део преведен и на српски језик. Ипак, озбиљније студије писане на српском језику изостају. Тиме се истиче научни значај истраживања односа филокалијских увида о унинију и увида о депресији у области истраживања КБТ. Наведено представља обавезу

¹⁹⁷ World Health Organization, посећено 31.01.2024. г., <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/depression>.

¹⁹⁸ Исто, <https://www.who.int/news-room/detail/30-03-2017--depression-let-s-talk-says-who-as-depression-tops-list-of-causes-of-ill-health>

¹⁹⁹ *Национални водич добре клиничке праксе – Депресија*, ур. проф. др Горан Милашиновић (Београд: Агенција за акредитацију здравствених установа Србије, 2012), 11.

²⁰⁰ Olivier Renaud-Charest, Leanna M. W. Lui, and other, „Onset and frequency of depression in post-COVID-19 syndrome: A systematic review“, *Journal of Psychiatric Research* 144 (2021): 129–137. Antonia Bendau, „Longitudinal changes of anxiety and depressive symptoms during the COVID-19 pandemic in Germany: The role of pre-existing anxiety, depressive, and other mental disorders“, *Journal of Anxiety Disorders* 79 (2021): 1–9.

нашег истраживачког подухвата на примеру збирке *Добротољубља*, али и поље значаја и доприноса нашег рада.

Прелиминарна библиографија

Извори:

1. Антоније Велики. „Поуке о животу у Христу.“ у: *Добротољубље* 1. том, ур. Свети Теофан Затворник, 25–56. Превод са руског: хиландарски монаси. Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009.
2. Антоније Велики. „Поуке о доброј наравствености и о светом животу у 170 поглавља.“ у: *Добротољубље* 1. том, ур. Свети Теофан Затворник, 56–78. Превод са руског: хиландарски монаси. Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009.
3. Антоније Велики. „Устав отшелничког живота.“ у: *Добротољубље* 1. том, ур. Свети Теофан Затворник, 79–94. Превод са руског: хиландарски монаси. Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009.
4. Антоније Велики. „Изреке.“ у: *Добротољубље* 1. том, ур. Свети Теофан Затворник, 94–109. Превод са руског: хиландарски монаси. Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009.
5. Варсануфије и Јован Преподобни. „Подвижничке поуке.“ у: *Добротољубље* 2. том, ур. Свети Теофан Затворник, 416–444. Превод са руског: хиландарски монаси. Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009.
6. Григорије Палама. „О страстима и врлинама, и о плоду умног делања.“ у: *Добротољубље* 1. том, ур. Свети Теофан Затворник, 225–243. Превод са руског: хиландарски монаси. Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009.
7. Григорије Синаит. „Поглавља о заповестима и догматима.“ у: *Добротољубље* 5. том, ур. Свети Теофан Затворник, 155–211. Превод са руског: хиландарски монаси. Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009.
8. Дијадок Блажени. „Подвижничко слово.“ у: *Добротољубље* 3. том, ур. Свети Теофан Затворник, 15–60. Превод са руског: хиландарски монаси. Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009.
9. Доротеј Ава. „Подвижничке поуке.“ у: *Добротољубље* 1. том, ур. Свети Теофан Затворник, 446–476. Превод са руског: хиландарски монаси. Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009.

10. Евагрије Ава. „О осам помисли, Анатолију.“ у: *Добротољубље* 1. том, ур. Свети Теофан Затворник, 137–138. Превод са руског: хиландарски монаси. Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009.
11. Евагрије Ава. „Мисли, повезане са излагањем о осам страсти.“ у: *Добротољубље* 1. том, ур. Свети Теофан Затворник, 439–441. Превод са руског: хиландарски монаси. Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009.
12. Евагрије Ава. „Поуке братији која живе у општежићу.“ у: *Добротољубље* 1. том, ур. Свети Теофан Затворник, 441–448. Превод са руског: хиландарски монаси. Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009.
13. Евагрије Ава. „Поглавље о различитим рђавим помислима.“ у: *Добротољубље* 1. том, ур. Свети Теофан Затворник, 449–460. Превод са руског: хиландарски монаси. Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009.
14. Илија Презвитер. „Цветник.“ у: *Добротољубље* 3. том, ур. Свети Теофан Затворник, 315–329. Превод са руског: хиландарски монаси. Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009.
15. Исаија Преподобни. „Слова.“ у: *Добротољубље* 1. том, ур. Свети Теофан Затворник, 209–322. Превод са руског: хиландарски монаси. Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009.
16. Исаија Преподобни. „О чувању ума.“ у: *Добротољубље* 1. том, ур. Свети Теофан Затворник, 331–335. Превод са руског: хиландарски монаси. Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009.
17. Исаак Сирин. „Подвижничке поуке.“ у: *Добротољубље* 2. том, ур. Свети Теофан Затворник, 479–558. Превод са руског: хиландарски монаси. Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009.
18. Исихије Преподобни. „Душескорисне и спасоносне стотине о трезвоумљу и молитви.“ у: *Добротољубље* 2. том, ур. Свети Теофан Затворник, 122–153. Превод са руског: хиландарски монаси. Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009.
19. Јефрем Сирин. „Подвижничке поуке.“ у: *Добротољубље* 2. том, ур. Свети Теофан Затворник, 234–362. Превод са руског: хиландарски монаси. Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009.

20. Јован Карпатски. „Сто поучних поглавља.“ у: *Добротољубље* 3. том, ур. Свети Теофан Затворник, 61–83. Превод са руског: хиландарски монаси. Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009.
21. Јован Касијан Римљанин. „Преглед духовне борбе.“ у: *Добротољубље* 2. том, ур. Свети Теофан Затворник, 17–119. Превод са руског: хиландарски монаси. Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009.
22. Јован Лествичник. „О подвижништву.“ у: *Добротољубље* 2. том, ур. Свети Теофан Затворник, 364–411. Превод са руског: хиландарски монаси. Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009.
23. Јован Лествичник. *Лествица*. Превод са грчког: Димитрије Богдановић. Света Гора Атонска: Манастир Хиландар: 2003.
24. Калистос и Игњатије Ксантипулос. „Поука тиховатељима.“ у: *Добротољубље* 5. том, ур. Свети Теофан Затворник, 267–352. Превод са руског: хиландарски монаси. Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009.
25. Макарије Велики. „Поуке.“ у: *Добротољубље* 1. том, ур. Свети Теофан Затворник, 123–208. Превод са руског: хиландарски монаси. Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009.
26. Максим Исповедник. „Четири стотине поглавља о љубави.“ у: *Добротољубље* 3. том, ур. Свети Теофан Затворник, 125–171. Превод са руског: хиландарски монаси. Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009.
27. Максим Исповедник. „Главе о љубави.“ у: *Живот и избор дела – са уводима, схолијама и студијама*, ур. и превод са грчког: Епископ Атанасије, 19–97. Врњци-Требиње-Лос Анђелес: Братство Св. Симеона Мироточивог-Манастир Тврдош-Себастијан Прес, 2012.
28. Максим Исповедник. „Сагледатељна и делатна поглавља.“ у: *Добротољубље* 3. том, ур. Свети Теофан Затворник, 172–213. Превод са руског: хиландарски монаси. Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009.
29. Максим Исповедник. *Богословске и друге главе; Житије*. Превод са грчког: Станислав Јакшић. Нови Сад: Беседа, 2023.

30. Марко Подвижник. „Посланица монаху Николају.“ у: *Добротољубље* 1. том, ур. Свети Теофан Затворник, 341–351. Превод са руског: хиландарски монаси. Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009.
31. Марко Подвижник. „Поуке.“ у: *Добротољубље* 1. том, ур. Свети Теофан Затворник, 352–376. Превод са руског: хиландарски монаси. Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009.
32. Марко Подвижник. „200 поглавља о духовном закону.“ у: *Добротољубље* 2. том, ур. Свети Теофан Затворник, 376–388. Превод са руског: хиландарски монаси. Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009.
33. Никита Ститат. „Три стотине делатних поглавља.“ у: *Добротољубље* 5. том, ур. Свети Теофан Затворник, 67–142. Превод са руског: хиландарски монаси. Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009.
34. Нил Синајски. „Сто педесет три поглавља о молитви.“ у: *Добротољубље* 2. том, ур. Свети Теофан Затворник, 158–173. Превод са руског: хиландарски монаси. Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009.
35. Нил Синајски. „О осам духовна зла.“ у: *Добротољубље* 2. том, ур. Свети Теофан Затворник, 174–203. Превод са руског: хиландарски монаси. Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009.
36. Нил Синајски. „Мисли које човека одвајају од трулежног и приводе нетрулежном.“ у: *Добротољубље* 2. том, ур. Свети Теофан Затворник, 210–214. Превод са руског: хиландарски монаси. Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009.
37. Симеон Нови Богослов. „Делатна и богословска поглавља.“ у: *Добротољубље* 5. том, ур. Свети Теофан Затворник, 15–51. Превод са руског: хиландарски монаси. Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009.
38. Симеон Нови Богослов, „Главе богословске, умопознањске и делатне.“ у: *Сабране беседе*, ур. Јован Србуљ, 448–496. Београд: Православна мисионарска школа при храму Светог Александра Невског, 2005.
39. Симеон Побожни. „Подвижничко слово.“ у: *Добротољубље* 1. том, ур. Свети Теофан Затворник, 53–66. Превод са руског: хиландарски монаси. Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009.

40. Таласије Ава. „О љубави, уздржању и духовном животу.“ у: *Добротолубље* 3. том, ур. Свети Теофан Затворник, 215–237. Превод са руског: хиландарски монаси. Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009.
41. Теодор Едески, Преподобни. „Сто душекорисних поглавља.“ у: *Добротолубље* 3. том, ур. Свети Теофан Затворник, 240–258. Превод са руског: хиландарски монаси. Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009.
42. Теодор Студит. „Подвижничке поуке монасима.“ у: *Добротолубље* 4. том, ур. Свети Теофан Затворник, 29–449. Превод са руског: хиландарски монаси. Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009.
43. Теолипт филиделфијски. „Слово о скривеном делању.“ у: *Добротолубље* 5. том, ур. Свети Теофан Затворник, 143–153. Превод са руског: хиландарски монаси. Света Гора Атонска: Манастир Хиландар 2009.
44. Иоанъ Кассианъ Римлянинъ, „Обозрѣніе духовной брани.“ *Добротолубіе* Томъ второй. Париж: YMCA-PRESS, 1988.
45. *Φιλοκαλία των Ιερών Νηπτικών συνερανισθείσα παρά των Αγίων και Θεοφόρων Πατέρων ημών* Τόμος Α. Αθήνα: Αστήρ, 1982.
46. *Φιλοκαλία των Ιερών Νηπτικών συνερανισθείσα παρά των Αγίων και Θεοφόρων Πατέρων ημών* Τόμος Β. Αθήνα: Αστήρ, 1984.
47. *Φιλοκαλία των Ιερών Νηπτικών συνερανισθείσα παρά των Αγίων και Θεοφόρων Πατέρων ημών* Τόμος Γ. Αθήνα: Αστήρ, 1991.
48. *Φιλοκαλία των Ιερών Νηπτικών συνερανισθείσα παρά των Αγίων και Θεοφόρων Πατέρων ημών* Τόμος Δ. Αθήνα: Αστήρ, 1991.
49. *Φιλοκαλία των Ιερών Νηπτικών συνερανισθείσα παρά των Αγίων και Θεοφόρων Πατέρων ημών* Τόμος Ε. Αθήνα: Αστήρ, 1992.

Латинична:

1. Abramowitz, Jonathan. Taylor, Steven. McKay, Dean. „Potentials and Limitations of Cognitive Treatments for Obsessive-Compulsive Disorder.“ *Cognitive Behaviour Therapy* 34, 3 (2005): 140–147.
2. Adrews, Gavin. Slade, Tim. Peters, Lorna. „Classification in psychiatry: ICD–10 versus DSM–IV.“ *British Journal of Psychiatry* 174, 1 (1999): 3–5

3. Akiskal, Hagop. „Depression: the Complexity of its Interface with Soft Bipolarity.“ In: *Depressive Disorders*, ed. Mario Maj, Norman Sartorius, 68–70. New York: John Wiley & Sons, 2002.
4. Andersson, Evelyn. Crowley, James. „Genetics of response to cognitive behavior therapy in adults with major depression: a preliminary report.“ *Molecular Psychiatry* 24 (2019): 484–490.
5. Andrews, John. „Depression Today, or New Maladies.“ *Social Text* 27, 2 (2009): 167–172.
6. Archer, Jo. Hutchison, Iain. Korszun, Ania. „Mood and malignancy: head and neck cancer and Depression.“ *Journal of Oral Pathology Med* 37, 5 (2008): 255–270.
7. Bandura, Albert. *Social Foundations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory*. New Jersey: Prentice Hall, 1986.
8. Beck, Aaron. Alford, Brad. *Depression – Causes and Treatment*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press: 2009.
9. Beck, Aaron. Freeman, Arthur. Davis, Denise et al. *Cognitive Therapy of Personality Disorders*. New York-London: The Guilford Press, 2004.
10. Beck, Aaron. Rush, John. Shaw, Brian et al. *Cognitive therapy of depression*. New York: The Guilford Press, 1979.
11. Beck, Judith S. *Cognitive Behavior Therapy*. The Guilford Press: New York – London, 2011.
12. Beck, Richard. Fernandez, Ephrem. „Cognitive-Behavioral Therapy in the Treatment of Anger: A Meta-Analysis.“ *Cognitive Therapy and Research* 22, 1 (1998): 63–74.
13. Bendau, Antonia. Kunas, Stefanie Lydia. Wyka, Sarah et al. „Longitudinal changes of anxiety and depressive symptoms during the COVID-19 pandemic in Germany: The role of pre-existing anxiety, depressive, and other mental disorders.“ *Journal of Anxiety Disorders* 79 (2021): 1–9.
14. Blake, Emili. Dobson, Keith. Sheptycki, Amanda et al. „The Relationship between Depression Severity and Cognitive Errors.“ *American Journal of Psychotherapy* 70, 2 (2016): 203–221.
15. Blazer, Dan G. *The age of melancholy: Major depression and its social origins*. New York: Routledge, 2005.
16. Burns, David D. *Felling Good – The new mood therapy*. New York: William Morrow, 2000.
17. Burton, Robert. *Anatomy of Melancholy*, посеђено 14.06.2024. г. <https://www.exclassics.com/anatomy/anatomy1.pdf>

18. Cacioppo, Stephanie. Grippo, Angela. London, Sarah et al. „Loneliness: Clinical Import and Interventions.“ *Perspectives on Psychological Science* 10, 2 (2015): 240–241.
19. Clark, David. Beck, Aaron. *Cognitive Therapy of Anxiety Disorders - Science and Practice*. New York-London: The Guilford Press, 2010.
20. Clore, Jean. Gaynor, Scott. „Self-Statement Modification Techniques for Distressed College Students with Low Self-Esteem and Depressive Symptoms.“ *International Journal of Behavioral Consultation and Therapy* 2 (2006): 314–331.
21. Crislip, Andrew. „The Sin of Sloth or the Illness of the Demons? The Demon of Acedia in Early Christian Monasticism“. *Harvard Theological Review* 98, 2 (2005): 143–169.
22. *Dictionary of Medical terms*. London: A&C Black, 2007.
23. Dowds, Barbara. *Depression and the Erosion on the Self in Late Modernity: The Lesson of Icarus*. London-New York: Routledge: 2018.
24. Dozois, David. Beck, Aaron. „Cognitive Therapy.“ In: *Acceptance and Mindfulness in Cognitive Behavior Therapy – understanding and applying the new therapies*, ed. James D. Herbert, Evan M. Forman, 26–56. New Jersey: J. Wiley, 2011.
25. Duffy, Daniel. Enrique, Angel. Connell, Sarah et al. „Internet-Delivered Cognitive Behavior Therapy as a Prequel to Face-To-Face Therapy for Depression and Anxiety: A Naturalistic Observation.“ In: *Frontiers in Psychiatry* 10 (2019): 1–15.
<https://doi.org/10.3389/fpsy.2019.00902>
26. Egan, Sarah. Wade, Tracey. Shafran, Roz et al. *Cognitive-Behavioral Treatment of Perfectionism*. New York – London: The Guilford Press, 2014.
27. Elis, Tomas E. Njuman, Kori F. *Kognitivna terapija suicidnosti – izaberi život*. Prevod sa engleskog: Vasilija Ida Vasić. Novi Sad: Psihopolis institut, 2009.
28. Ellis, Albert. Harper, Robert. *A Guide to Rational Living*. New York: Wilshire, 1975.
29. Ellis, Albert. *Reason and Emotion in Psychotherapy*. New Jersey: Lyle Stuart-Secaucus, 1962.
30. Feinberg, Michael. Carroll, Bernard. „Separation of Subtypes Depression Using Discriminant Analysis - Separation of Bipolar Endogenous Depression from Nonendogenous [Neurotic] Depression.“ *Journal of Affective Disorders* 5, 2 (1983): 129–139.
31. Frojd, Sigmund. „Strah i nagonjski život.“ U: *Autobiografija – Nova predavanja za uvođenje u psihoanalizu*, 163–207. Prevod sa nemačkog: Vladeta Jerotić i Nikola Volf. Beograd: Matica srpska, 1981.

32. Glas, Gerrit. „A Conceptual History of Anxiety and Depression.“ In *Handbook of Depression and Anxiety*, ed. Siegfried Kasper, Johan A. den Boer, J. M. Ad Sitsen, 1–48. New York-Basel: Marcel Dekker, 2003.
33. Goodyer, Ian. Herbert, Joe. „Short-Term Outcome of Major Depression: I. Comorbidity and Severity at Presentation as Predictors of Persistent Disorder.“ *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry* 36, 2 (1997): 179–187.
34. Grčić, Luka. „Depresija, kako je prepoznati i kako se ponašati prema onima koji pate od nje.“ *Gyrus Journal* (2014): 58–61.
35. Harakas, Stanley. „Rational Medicine in the Orthodox Tradition.“ *The Greek Orthodox Theological Review* 33, 1 (1988): 19–43.
36. Hayes, Steven. „Acceptance and Commitment Therapy, Relational Frame Theory, and the Third Wave of Behavioral and Cognitive Therapies.“ *Behavior Therapy* 35, 4 (2004): 639–665.
37. He, Yinuo. „A Review of impact of Bipolar Disorder on Working Performance.“ *4th International Conference of Education Innovation and Philosophical Inquiries*, 241–247. <https://doi.org/10.54254/2753-7048/13/20230901>
38. Hel, Danijel. *Šta je tačno? Depresija*. Prevod sa nemačkog: Momir Djoković. Beograd: Laguna, 2012.
39. Herbert, James. Forman, Evan. „The Evolution of Cognitive Behavior Therapy The Rise of Psychological Acceptance and Mindfulness.“ In: *Acceptance and Mindfulness in Cognitive Behavior Therapy – understanding and applying the new therapies*, ed. James Herbert, Evan Forman, 3–25. New Jersey: J. Wiley & Sons, 2011.
40. Hirschfeld, Robert M. „Differential diagnosis of bipolar disorder and major depressive disorder.“ *Journal of Affective Disorders* 169, 1 (2014): 12–16.
41. Huber, Izabela. *Problem svesti u filozofiji duha i psihoterapiji*. Doktorska disertacija: Univerzitet u Novom Sadu, 2015.
42. Jonge, Peter De. Denollet, Johan. Melle, Joost P Van et al. „Associations of Type D personality and depression with somatic health in myocardial infarction patients.“ *Journal of Psychosomatic Research* 63, 5 (2007): 477–482
43. Jude Sylvester Basor, „A Comparative Analysis of Stoicism and Cognitive Behavioural Therapy (CBT).“ *Albertine Journal of Philosophy* 4 (2020): 78–85.

44. Kall, Anton. Jagholm, Sofia. Hesser, Hugo et al. „Internet-Based Cognitive Behavior Therapy for Loneliness: A Pilot Randomized Controlled Trial.“ *Behavior Therapy* 51, 1 (2020): 54–68
45. Kozarić-Kovačić, Dragica. Jendričko, Tihana. „Suicidalnost i depresija.“ *Medicus* 13, 1 (2004): 77–87.
46. *Lexicon of psychiatric and mental health terms*. Geneva: World Health Organization, 1994.
47. Lorant, Vincent. Croux, Christophe. Weich, Scott et al. „Depression and socio-economic risk factors: 7-year longitudinal population study.“ *British Journal of Psychiatry* 190 (2007): 293–298.
48. Machado, Ana Maria. „Acedia’s avatars in the Medieval World.“ In: *Uneasy Humanity Perpetual Wrestling with Evils*, ed. Nanette Norris, 25–40. Oxford: Inter-Disciplinary Press, 2009.
49. Melrose, Sherri. „Seasonal Affective Disorder: An Overview of Assessment and Treatment Approaches.“ *Depression Research and Treatment* 1 (2015): 1–6.
50. Milovanović, Srđan. Simić, Slobodan. Crnobarić, Cvetana. „Kratak pregled razvoja psihijatrije kroz XVIII - XX vek.“ *Engrami* 28, 1-2 (2006): 37–42.
51. Morelli, George. „Psychotherapy with Members of Eastern Orthodox Churches.“ In: *Handbook of psychotherapy and religious diversity*, ed. Scott P. Richards & Alenn E. Bergin, 77–102. Washington: American Psychological Association, 2014.
52. Murguia, Edward. Diaz, Kim. „The philosophical foundations of cognitive behavioral therapy: Stoicism, Buddhism, Taoism, and Existentialism.“ *Journal of Evidence-Based Psychotherapies* 15, 1 (2015): 37–50.
53. Nelson-Jones, Dr Richard. *Cognitive humanistic therapy – Buddhism, Christianity and being fully human*. London-Thousand Oakes-New Delhi: SAGE Publications, 2004.
54. Novaco, Raymond. „Perspectives of Anger Treatment: Discussion and Commentary.“ *Cognitive and Behavioral Practice* 18, 2 (2001): 251–255.
55. O’Donnell, Lisa Anne. *An Investigation on Predictors of Occupation Functioning in Individuals with Bipolar Disorder*. Doctoral dissertation: University of Michigan, 2016.
56. Phang, Cheng-Kar. Oei, Tian Po S. „From Mindfulness to Meta-mindfulness: Further Integration of Meta-mindfulness Concept and Strategies into Cognitive-Behavioral Therapy.“ *Mindfulness* 3, 2 (2012): 104–116.

57. Putri, Ayu Pradani Sugiyanto. Poerwandari, Elizabeth Kristi. Rusli, Erida. „Social Anxiety and Internet Addiction: CBT Intervention Module Development Based on Self-Reflection.“ *Advances in Social Science, Education and Humanities Research* 135 (2017): 396–409.
58. Rachman, Stanley. *The treatment of obsessions*. New York: Oxford University Press, 2003.
59. Rathbun-Grubb, Susan. „The Lived Experience of Work and Career among Individuals with Bipolar Disorder: A Phenomenological Study of Discussion Forum Narratives.“ *The International Journal of Information, Diversity & Inclusion* 3, 4 (2019): 20–44.
60. Renaud-Charest, Olivier. Lui, Leanna. Eskander, Sherry et al. „Onset and frequency of depression in post-COVID-19 syndrome: A systematic review.“ *Journal of Psychiatric Research* 144 (2021): 129–137.
61. Ridley, Matthew. Rao, Gautam. Schilbach, Frank et al. „Poverty, depression, and anxiety: Causal evidence and mechanisms.“ *Science* 370, 1289 (2020): 1–12.
<https://doi.org/10.1126/science.aay0214>
62. Rihmer, Zoltan. „Therapy of Depression Means Less Cost Than What is Lost.“ In: *Depressive Disorders*, ed. Mario Maj and Norman Sartorius, 476–478. Chichester-Toronto: John Wiley & Sons, 1999.
63. Sas, Tomas. *Mentalna bolest kao mit – Psihijatrija i krsenje ljudskih prava*. Priredio: Aleksandar Dimitrijevic. Prevod sa engleskog: Ksenija Vlatković. Beograd: Clio, 2008.
64. Saveanu, Radu V. Nemeroff, Charles B. „Etiology of Depression: Genetic and Environmental Factors.“ *Psychiatric Clinics of North America* 35, 1 (2012): 51–71.
65. Say, Gülen. „Perfectionism and Major Depressive Disorder.“ *Current Approaches in Psychiatry* 12, 4 (2020): 562–574.
66. Senc, Stjepan. *Grčko-hrvatski Rječnik*. Zagreb: Naprijed, 1991.
67. Shalom, Jonathan. Israeli, Haggar. Markovitzky, Omer et al. „Social anxiety and physiological arousal during computer mediated vs. face to face communication.“ *Computers in Human Behavior*, 44 (2015): 202–208.
68. Solomon, Andrew. *The Noonday Demon: An Atlas of Depression*. New York: Scribner, 2003.
69. Svensen, Laš. *Filozofija dosade*. Preveo sa norveškog: Ivan Rajić. Beograd: Geopoetika, 2004.
70. Thermos, Fr. Vasileios. *Psychology of the Service of the Church*. Alhambra: Sebastian Press, 2017.

71. Trader, Alexis. *Ancient Christian Wisdom and Aaron Beck's: Cognitive Therapy A Meeting of Minds*. New York: Peter Lang Publishing, 2011.

Кирилична:

1. Абашидзе, Лазар. *О тајним болестима душе*. Превод са руског: Марина Тодић. Подмаине: Манастир Успења Пресвете Богородице, 2014.
2. Балашов, Протојереј Николај. *На путу ка литургијском препороду* Први том. Превод са руског: др Ксенија Кончаревић и Коста Симић. Нови Сад: Беседа, 2007.
3. Бојанин, Светомир. *Гордијев чвор младости*. Врњци-Ковиљ: Манастир Ковиљ-Братство Св. Симеона Мироточивог, 2009.
4. Влахос, Јеротеј. *Православна психотерапија*. Превод са грчког: Антонина Пантелић и Лада Акад. Београд: Православна мисионарска школа при храму Светог Александра Невског, 2010.
5. Вукашиновић, Владимир. *Српска барокна теологија*. Београд-Врњци: Православни богословски факултет УБ-Интерклима графика, 2017.
6. Дамјановић, Александар. „Увод у психијатрију.“ У: *Психијатрија – уџбеник за студенте медицине*, ур. Мирослава Јашовић Гашић, Душица Лечић Тошевски, 5–7. Београд: Медицински факултет Универзитета у Београду, 2007.
7. Ђаковац, Александар. „Теолошке основе аскетске традиције Евагрија Понтијског.“ *Зборник матице српске за друштвене науке* 149 (2014): 949–957.
8. Јанковић, Нада. Јовановић, Александар. „Ментално здрава личност и теорије личности.“ у: *Психијатрија – уџбеник за студенте медицине*, ур. Мирослава Јашовић Гашић и Душица Лечић Тошевски, 10–16. Београд: Медицински факултет Универзитета у Београду, 2007.
9. Јевтић, Атанасије. *Аскетика*. Београд-Србиње-Ваљево: Хришћанска мисао, 2002.
10. Јевтић, Александар. „Лица са менталним сметњама у светлу односа појединца и заједнице.“ *Саборност* 13 (2019): 143–154.
11. Јевтић, Александар. „Депресија – дисбаланс жалости и задовољства. Два приступа: Свети Максим Исповедник и Когнитивна терапија.“ *Саборност* 14 (2020): 187–198.
12. Јевтић, Александар. „Богословско схватање улоге ума у обожењу.“ *Црквене студије* 21 (2024): 123–134.

13. Јеротић, Владета. *Психоанализа, болест, стварање*. Београд: Службени лист СЦГ, 2004.
14. Јеротић, Владета. *Психотерапија и религија: избор чланака*. Београд: Задужбина Владете Јеротића-Domus editoria-Ars libri, 2018.
15. Јеротић, Владета. *Изазови хришћанства у 21. веку*. Београд: Брајева књига д.о.о., 2019.
16. Крстић, Зоран. *Хришћанство у вртлозима савремености*. Пожаревац-Крагујевац: Епархија браничевска-Каленић, 2016.
17. Крстић, Зоран. *Црква у друштву: у прошлости и садашњости*. Пожаревац-Крагујевац: Епархија браничевска-Каленић, 2014.
18. Крстић, Зоран. „Могућности хришћанског теолошког мишљења у постмодерности.“ *Саборност* 8 (2014): 17–26.
19. Крстић, Зоран. *Православље и модерност: теме практичне теологије*. Београд: Службени гласник, 2012.
20. Крстић, Зоран. „Historia magistra vitae est – предлог теолошког превредновања процеса секуларизације.“ *Теме – часопис за друштвене науке* XXXIV, 1 (2010): 239–250.
21. Ларше, Жан-Клод. *Лечење душевних болести: искуство хришћанског Истока из првих векова*. Превод са француског: Ненад Стаменковић и Иван Јовановић. Ниш: Међународни центар за православне студије, 2018.
22. Ларше, Жан-Клод. *Теологија болести*. Превод са француског: Радмила Обрадовић. Ниш–Београд: Центар за црквене студије–Ars libri: 2008.
23. Логотет, Спиридон. *Депресија – духовни приступ*. Превод са енглеског: Љубинка Илчић. Земун: Ризница, 2011.
24. Манзаридис, Георгије. *Хришћанска социологија*. Београд: Хришћански културни центар, 2004.
25. Михајловић, Данило. „Добротољубље.“ *Лексикон библијске егзегезе*, ур. Родољуб Кубат и Предраг Драгутиновић, 126–127. Београд: Библијски институт ПБФ УБ и ЛП Службени гласник, 2018.
26. *Основи социјалне концепције Руске православне цркве*. Превод са руског: Марина Обижајева и Владимир Куриљов. Нови Сад: Беседа, 2007.
27. *Национални водич добре клиничке праксе – Депресија*. Београд: Агенција за акредитацију здравствених установа Србије, 2012.

28. Парманџије, Сабин. „Белешка о појму меланхолија код Фројда.“ *Градац* 160-161 (2006-2007): 176–179.
29. Радовић, Јеромонах Амфилохије. „Покрет кољивара, духовно литургијски препород и грчка црквена братства.“ *Гласник Српске Православне Цркве*, 3 (1976): 45–53.
30. Романовскаја, Марина. „Депресија – грех или болест.“ у: *Жалосна је душа моја до смрти*, ур. и превод са руског: Матеј Арсенијевић, 146–151. Београд: Православна мисионарска школа при храму Светог Александра Невског, 2019.
31. Фарос, Филотеј. *Природа ероса*. Превод са грчког: Бојан Радичевић. Призрен: Богословија Св. Кирила и Методија, 2018.
32. Флоровски, Георгије. *Путеви руског богословља*. Превод са руског: Миливој Мијатов. Нови Сад: Хришћанска мисао, 2008.

Библиографија:

- Јевтић, Александар. „Богословско схватање улоге ума у обожењу човека.“ *Црквене студије* 21 (2024): 123–134.
- Јевтић, Александар. „Депресија – дисбаланс жалости и задовољства. Два приступа: Свети Максим Исповедник и Когнитивна терапија.“ *Саборност* 14 (2020): 187–198.
- Јевтић, Александар. „Психолошке и теолошке претпоставке феномена верског фундаментализма.“ *Теолошки погледи* LIII, 1 (2020): 175–192.
- Јевтић, Александар. „Лица са менталним сметњама у светлу односа појединца и заједнице.“ *Саборност* 13 (2019): 143–154.
- Јевтић, Александар. „Да ли је апостол Тома дотакао Васкрслог Христа?“ *Саборност* 12 (2018): 33–40.
- Јевтић, Александар. „Ужичка Црква Светог Марка између историјских докумената и усменог предања.“ *Ужички зборник* 39 (2015): 7–21.
- Јевтић, Александар. „Евхаристијско-аскетско богословље Светог Симеона Дајбабског.“ у: *Српска теологија данас 2014*, ур. Богољуб Шијаковић, 204–208. Београд: Православни богословски факултет, 2015.
- Јевтић, Александар. „Христоцентричност ктисиолошке трагике у Лучи микрокозми.“ у: *Српска теологија данас 2013*, ур. Богољуб Шијаковић, 511–520. Београд: Православни богословски факултет. 2014.

Радове на различите теме је објављивао и у *Логосу* (студентском часопису ПБФ Универзитета у Београду), *Видослову*, *Православљу*, *Православном мисионару*, *Жичком благовеснику*. Објавио је књигу под насловом *Господе, где станујеш?* (Краљево, 2020). Приредио је зборник радова *Искушана мисао Достојевског* (Краљево, 2021), у коме је и ауторски рад „Ставрогиново самоубиство на теразијама психичке болести и демонизованости“, 13–34.

Биографија:

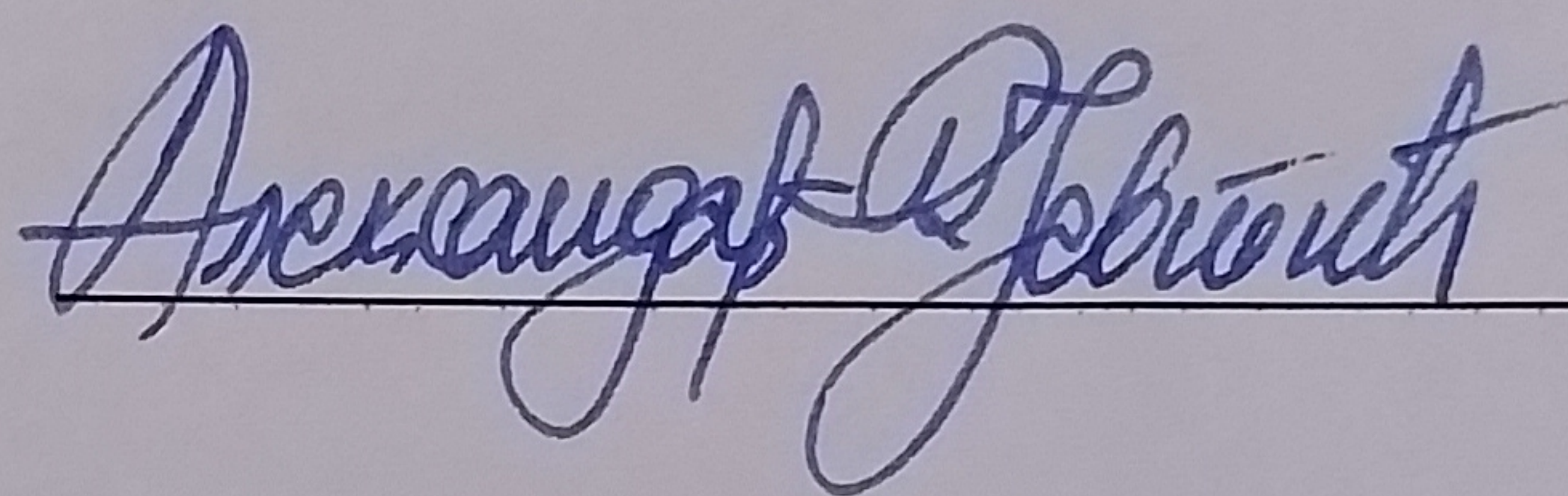
Александар Јевтић је рођен 06. 07. 1986. године у Ужицу, од оца Радојка и мајке Цане. Након завршене основне школе у Бајиној Башти, уписује и завршава Богословију „Свети Петар Дабробосански“ у Фочи. Православни богословски факултет Универзитета у Београду уписује 2005/2006. године, а завршава 22. 06. 2010. године са просечном оценом 9,36. Мастер студије на истом факултету уписује 2010/2011. године, а завршава 10. маја 2012. године са просечном оценом 9,80.

Клирик је Епархије жичке. Рукоположен је 2012. године у чин ђакона, а исте године и у чин презвитера. Од 2015. парох је при Саборном храму Светог Саве у Краљеву. Главни и одговорни уредник је часописа *Жички благовесник*, члан уређивачког одбора часописа *Православни мисионар*.

Ожењен је Нином (рођ. Косановић) Јевтић, са којом има Јефимију, Петкану, Касију и Теодору.

ИЗЈАВА

Овим путем изјављујем да тему „Психолошки и социјални аспекти унијенија и његова сличност са депресијом“, са поднасловом „Филокалијско предање и Когнитивно-бихејвиорална терапија“ нисам пријављивао ни на једној другој високошколској установи у земљи и иностранству.

_____